

ВСТУП

Актуальність теми. Виправні колонії середнього рівня безпеки за кількістю займають перше місце серед інших виправних колоній, до того ж, значна їх частка є колоніями для чоловіків неодноразово засуджених до покарання у виді позбавлення волі. Враховуючи, що на сьогоднішній день питання рівня рецидивної злочинності, стоїть досить гостро, існує необхідність у вдосконаленні нормативно-правової бази, яка регулює порядок та умови виконання і відбування покарань у виправних колоніях середнього рівня безпеки.

Тому, актуальність полягає в неефективній діяльності виправних колоній середнього рівня безпеки, адже процес переходу пенітенціарної системи України від каральної до виправної ще не завершений і потребує поправок на своєму шляху.

Аналіз публікацій за тематикою дослідження. Теоретичною базою дослідження стали праці вчених, які внесли концептуальний та прикладний внесок у кримінальне та кримінально-виконавче право, кримінологію і безпосередньо досліджували питання, згадані в цій роботі. У даному контексті слід згадати праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: К. А. Автухова, Ю. М. Антоняна, Є. Ю. Бараша, Ю. В. Бауліна, О. М. Бандурки, І. Ю. Бобильової, І. Г. Богатирьова, О. І. Богатирьової, О. С. Вишневського, В. В. Голіни, А. П. Геля, Б. М. Головкіна, Т. А. Денисової, О. М. Джужі, О. Г. Колба, Д. П. Калаянова, О. В. Лисодеда, О. Е. Наташева, І. С. Ноя, С. С. Овчинського, О. С. Ошовського, М. С. Пузирьова, О.В. Романюка, А. Х. Степанюка, М. С. Тація, Д. В. Ягунова, І. С. Яковець та ін.

У різні періоди питання виконання та відбування покарань у виправних колоніях середнього рівня безпеки викликали інтерес у вітчизняних учених, зокрема: К.І. Василенко, М. С. Пузирьова та О. О. Шкути.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами (кафедральними темами). Дослідження виконано на кафедрі

кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби. Тема дипломної роботи відповідає темі наукових досліджень кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби на 2017–2021 роки «Права і свободи людини і громадянина та їх захист кримінально-правовими, кримінально-виконавчими засобами й системою заходів запобігання злочинам» (державний реєстраційний номер 0117u007206).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є встановлення шляхів подолання проблемних аспектів, які негативно впливають на досягнення цілей покарання.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення наступних **завдань:**

- виокремити поняття кримінально-виконавчої системи та роль і місце в ній виправних колоній середнього рівня безпеки;
- дослідити нормативно-правову базу діяльності окремих служб виправних колоній середнього рівня безпеки;
- визначити види структурних ділянок та порядок переведення і перебування в них засуджених;
- дослідити соціально-демографічні ознаки засуджених;
- дослідити кримінологічні ознаки засуджених;
- дослідити кримінально-виконавчі ознаки засуджених;
- охарактеризувати основні засоби виправлення і ресоціалізації засуджених, встановити їх ефективність;
- визначити сучасний стан захищеності службовців виправних колоній середнього рівня безпеки;
- на основі теоретичних та практичних даних обґрунтувати шляхи вдосконалення порядку відбування й виконання покарань у виправних колоніях середнього рівня безпеки.

Об’єкт дослідження – є відносини, що виникають у процесі виконання та відбування покарань у виправних колоніях середнього рівня безпеки.

Предмет дослідження – особливості виконання та відбування покарань у виправних колоніях середнього рівня безпеки.

Методи дослідження. Під час дослідження особливостей виконання і відбування покарань у виправних колоніях середнього рівня безпеки та виконання поставлених завдань було застосовано наступні методи наукового пізнання:

- *формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, абстракція, гіпотеза та аналогія) використовувались у всіх розділах та надали можливість детальніше усвідомити зміст поставлених завдань;

- *історичний* – для дослідження правової основи діяльності та передумов становлення виправних колоній середнього рівня безпеки в сучасному вигляді (підрозділ 1.1, 1.2, 3.2);

- *порівняльний* – для виявлення загального, схожого та відмінного в ході дослідження кримінально-виконавчої характеристики засуджених та місця виправних колоній середнього рівня безпеки у вітчизняній кримінально-виконавчій системі (1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.2);

- *герменевтичний* – для пізнання текстів наукових статей, навчальних підручників, монографій, а також нормативно-правових актів (розділ 1, 2, 3);

- *структурно-функціонального аналізу* – під час вивчення нормативно-правової бази дослідження (розділ 1, 2, 3);

- *статистичний* – для підкріплення теоретичних висновків та положень (2.2, 2.3, 3.2);

- *анкетування та опитування* – для отримання практичних даних з метою підтвердження чи спростування гіпотез (2.1, 2.2, 3.2);

- *правового прогнозування* та інші.

Емпіричною базою дослідження є вивчення особливостей виконання і відбування покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки за якісними та кількісними показниками, які були отримані в ході проведених анкетувань практичних співробітників установ виконання покарань, роботи з

особовими справами засуджених та аналізу офіційних статистичних даних, що відображені на електронних сторінках державних структур.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що у дипломній роботі здійснено порівняльний аналіз теоретичних і практичних засад кримінально-виконавчого процесу у виправних колоніях середнього рівня безпеки. На підставі одержаних результатів сформульовано і обґрунтовано низку положень та висновків теоретичного й практичного значення, зокрема:

- визначено та розмежовано поняття «кримінально-виконавча система» та «органи і установи виконання покарань», а також досліджено роль і місце виправних колоній середнього рівня безпеки в даному контексті;

- вказано на недоліки в нормативно-правовій базі та створено пропозиції для їх вирішення;

- узагальнено види та особливості перебування засуджених у структурних дільницях виправних колоній середнього рівня безпеки;

- досліджено соціально-демографічні ознаки засуджених виправних колоній середнього рівня безпеки;

- досліджено кримінологічні ознаки засуджених виправних колоній середнього рівня безпеки;

- досліджено кримінально-виконавчі ознаки засуджених виправних колоній середнього рівня безпеки;

- з'ясовано особливості застосування основних засобів виправлення та ресоціалізації в умовах виправних колоній середнього рівня безпеки;

- з'ясовано сучасний стан захищеності співробітників у виправних колоніях середнього рівня безпеки;

- сформовано низку пропозицій щодо вдосконалення порядку та умов виконання і відбування покарань у виправних колоніях середнього рівня безпеки.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали, висновки та пропозиції сформульовані в ході дослідження можуть бути використані у:

– науково-дослідній роботі стосовно вдосконалення порядку і умов виконання і відбування покарань у виправних колоніях середнього рівня безпеки;

– освітньому процесі при підготовці дидактичних матеріалів з навчальних дисциплін «Кримінологія», «Кримінально-виконавче право», «Міжнародна пеналогія» та ін.;

– впровадженні змін до законодавства щодо реформування Державної кримінально-виконавчої служби України.

Апробація матеріалів дипломної роботи магістра. Основні положення і висновки дослідження апробовані автором під час виконання й обговорення його на засіданні кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби, на II міжвузівській студентській конференції «Управління економічним та соціальним розвитком регіону (Чернігів, 31 жовтня 2019 р.) та Всеукраїнській науково-практичній конференції «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів України» (Херсон, 31 жовтня 2019 р.).

Структура та обсяг дипломної роботи магістра. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг дипломної роботи – 89 сторінок, з яких основний текст – 72 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИПРАВНИХ КОЛОНІЙ СЕРЕДНЬОГО РІВНЯ БЕЗПЕКИ

1.1. Роль та місце виправних колоній середнього рівня безпеки у кримінально-виконавчій системі держави

Сьогодні наука кримінально-виконавчого права використовує вже традиційні поняття «система установ і органів виконання покарань». Система органів та установ виконання покарань – це сукупність взаємопов'язаних структурних елементів Державної кримінально-виконавчої служби України, спрямованих на здійснення державної політики у сфері виконання покарань [7, с. 121].

Принцип індивідуалізації покарання, який є одним із найважливіших принципів галузей права кримінально-правового циклу, обумовлює наявність розгалуженої системи кримінальних покарань. Чим різноманітніші складові цієї системи, тим ширше діапазон заходів, які знаходяться у розпорядженні судових органів, тим з більшою точністю вони можуть обрати захід, який найбільше відповідає тяжкості вчиненого злочину і особі злочинця, а отже, ефективнішим стає саме покарання [2, с. 217].

Згідно зі статтею 51 Кримінального кодексу України існують такі види покарань (12 видів): штраф; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; конфіскація майна; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі [4].

Результативність кримінального покарання і досягнення поставлених цілей багато у чому залежить не тільки від декриміналізації діянь, що не

становлять великої суспільної небезпеки, включення до кримінальних санкцій більш широкого спектру альтернативних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а й від ефективності їх виконання. Тому відповідно до існуючої системи кримінальних покарань створюється кореспондуюча їй система державних органів і установ, які виконують ці покарання. Наявність останньої закріплює не лише Кримінальний кодекс України (далі – КК України), а й Кримінально-виконавчий кодекс України (далі – КВК України), покликаний врегулювати порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань [2, с. 218].

Важливим є те, що система органів та установ виконання покарань входить до Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС України), однак за обсягом ці два поняття не є тотожними. Необхідно зазначити, що органами й установами виконання покарань вважаються ті, які безпосередньо здійснюють виконання конкретних видів покарань.

В свою чергу, до ДКВС України можна віднести наступні органи: центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань; міжрегіональні органи управління; уповноважені органи з питань пробації; установи виконання покарань; слідчі ізолятори; воєнізовані формування; навчальні заклади; заклади охорони здоров'я; підприємства установ виконання покарань.

Необхідно звернути увагу на те, що КВК України не називає деякі вище перелічені організації (міжрегіональні органи управління, навчальні заклади, підприємства установ виконання покарань та інші) серед органів та установ виконання покарань. Таким чином, впливає, що установами виконання покарань називаються ті установи, які безпосередньо здійснюють виконання конкретних видів кримінальних покарань.

Ключовими ознаками органів та установ виконання покарань є:

- виключний характер діяльності – виконання покарань;

- здійснення визначених функцій – управлінських та адміністративно-господарських (органи виконання покарань) та виконавчо-розпорядницьких (установи виконання покарань) [9, с. 28].

Саме тому ДКВС України є ширшим за обсягом поняттям, яке охоплює не лише систему органів та установ виконання покарань, але й інші структурні елементи [3, с. 265].

Ми згодні із визначенням, яке надає Ягунов Д.В.: «кримінально-виконавча система – це органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, воєнізовані формування, навчальні заклади, підприємства, створені для залучення праці засуджених, інші підприємства, установи і організації, які забезпечують виконання кримінальних покарань».

Можна зробити висновок, що «Державна кримінально-виконавча служба» та «кримінально-виконавча система» хоч і мають спільну мету, у вигляді реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, тим не менш кримінально-виконавча система є більш ширшим поняттям, адже охоплює в собі не тільки державні, а й соціальні інституції [7, с. 121].

Відповідно до ст. 1 КВК України метою кримінально-виконавчого законодавства (органів та установ, що виконують покарання) є захист інтересів особи, суспільства й держави шляхом створення умов для виправлення та ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Органи та установи виконання покарань мають конкретні цілі й завдання, які впливають з їх соціального призначення та місця, яке вони посідають у системі правоохоронних органів, зокрема:

1. органи й установи виконання покарань є невід’ємним атрибутом державного механізму;
2. вони завершують процес безпосередньої протидії злочинності, учасниками якого на першому етапі під час попередження і припинення злочинів виступають апарати поліції, служби безпеки й митної служби; на

другому етапі, під час розслідування злочинів, установлення й викриття злочинців, – слідчі органи; на третьому етапі, здійснюючи судовий розгляд і виносячи вирок, – суд;

3. для успішної реабілітації засуджених і запобігання рецидиву ці органи взаємодіють з багатьма державними органами та громадськими об'єднаннями як у період виконання покарання, так і після його завершення.

Під час виконання покарання реалізуються правообмеження, які виражають його сутність, що завжди пов'язано з обмеженнями прав, свобод і законних інтересів громадян. Тому така діяльність повинна не лише здійснюватися державними органами, а й бути врегульованою державою.

При цьому, як підкреслюється в статті 92 Конституції України, діяльність органів та установ виконання покарань визначаються виключно законами України [11], [3, с. 266].

Виправні колонії як основний вид установ виконання покарань є одним із структурних елементів Державної кримінально-виконавчої служби. В них відбуває покарання переважна кількість засуджених до позбавлення волі. Відповідно до ч. 4 ст. 11 КВК України виправні колонії поділяються на колонії мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки. Вони всі є кримінально-виконавчими установами закритого типу (ч. 3 ст. 11 КВК України) [1].

Існування кримінально-виконавчих установ різних видів обумовлено реалізацією вимоги закону про роздільне тримання засуджених до позбавлення волі (стаття 92 КВК України). Ця вимога спрямована на забезпечення ізоляції, запобігання негативному впливу, який може справити на засудженого вперше особа, яка вже відбувала покарання, для досягнення максимального педагогічного ефекту від покарання та для створення оптимальної системи кримінально-виконавчих установ. Роздільне тримання різних категорій засуджених дозволяє диференційовано застосувати засоби і методи виправлення і ресоціалізації [2, с. 38].

Сучасний поділ установ виконання покарання з'явився на етапі переходу від виправно-трудового до кримінально-виконавчого права. ВТК УРСР 1970 р. закріплював абсолютно іншу систему установ виконання кримінальних покарань. Відповідно до статті 13 ВТК УРСР виправно-трудові колонії поділяються на:

- колонії-поселення для осіб, які вчинили злочини з необережності;
- колонії-поселення для осіб, які вчинили умисні злочини;
- колонії загального режиму, посиленого режиму, суворого режиму, особливого режиму.

Засуджені до позбавлення волі чоловіки відбувають покарання у виправно-трудовах колоніях:

1. загального режиму - вперше засуджені за злочини, що не є тяжкими;
2. посиленого режиму - вперше засуджені за тяжкі злочини;
3. суворого режиму - засуджені за особливо небезпечні державні злочини або ті, що раніше відбували покарання у вигляді позбавлення волі;
4. особливого режиму - засуджені, яким покарання у вигляді смертної кари замінено позбавленням волі або яким довічне позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк в порядку помилування або амністії (стаття 13 ВТК УРСР) [5].

Виправні колонії середнього рівня безпеки призначені для відбування в них покарання таких категорій засуджених:

1. жінок, засуджених до покарання у виді довічного позбавлення волі;
2. жінок, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування або амністії;

3. чоловіків, уперше засуджених до позбавлення волі за тяжкі та особливо тяжкі злочини;
4. чоловіків, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі;
5. чоловіків, засуджених за вчинення умисного злочину, середньої тяжкості в період відбування покарання у виді позбавлення волі [6, с. 80].

Порівнявши та проаналізувавши сучасну систему поділу кримінально-виконавчих установ із виправно-трудовою системою, категорії осіб, які тримаються в цих установах, слід зробити висновок, що колонії середнього рівня безпеки стали наступниками колоній посиленого та суворого режимів, які існували від час дії ВТК УРСР.

Порядок виконання і відбування покарання у виправних колоніях має багато загальних положень. Це стосується питань, пов'язаних з порядком направлення засуджених до даних установ, їх переміщенням, розміщенням, безпосереднім прийняттям і розміщенням засуджених, реєстрації і ведення обліку засуджених. Не має суттєвої різниці і в обладнанні, наявності структурних ділянок та підрозділів, умов тримання в них засуджених, питань зміни умов тримання тощо. Крім того під час виконання (відбування) покарання в різних видах виправних колоній реалізуються загальні положення щодо основних вимог режиму і засобів його забезпечення, використання технічних засобів нагляду і контролю, здійснення оперативно-розшукової діяльності, введення режиму особливих умов у колоніях, застосування заходів фізичного впливу, спеціальних заходів та зброї (статті 102-106 КВК України) [2, с. 620].

На основі «Переліку найменувань органів, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України», затвердженого Наказом Міністерства Юстиції України від 10.05.2017 №1519/5, стає можливим навести статистику стосовно системи установ виконання покарань та окремих виправних колоній.

Відповідно, виправні колонії максимального рівня безпеки – 9, колонії середнього рівня безпеки – 76, колонії мінімального рівня безпеки – 27, інші установи (виправні центри, виховні колонії, слідчі ізолятори тощо) – 71. Тож стає зрозумілим, що в системі установ виконання покарань найбільша частка колоній середнього рівня безпеки (Додаток А) [8].

Свою діяльність органи та установи виконання покарань організовують відповідно до закону та принципів кримінально виконавчого права.

Кримінально-виконавчій системі України притаманна єдність, її побудовано за принципами субординації та підпорядкованості, відповідності діяльності вимогам закону, відкритості діяльності органів та установ для громадськості, відповідальності органів та установ кримінально-виконавчої системи [9, с. 29].

1.2. Правова основа діяльності виправних колоній середнього рівня безпеки

У пункті 14 статті 92 Конституції України йдеться про діяльність органів і установ виконання покарань у цілому, взагалі [11]. Але дослідження діяльності органів та установ виконання покарань показує, що здійснювана в них діяльність далеко не однорідна. Так, наприклад, в установах виконання покарань здійснюються різні види діяльності, визначені цілями покарання, сформульованими в частині 2 статті 50 Кримінального кодексу України й обумовлені завданнями органів і установ виконання покарань [4].

Виправні колонії середнього рівня безпеки, як і інші кримінально-виконавчі установи закритого типу, мають відділи – оперативний відділ, відділ нагляду і безпеки, відділ соціально-виховної та психологічної роботи, відділ організації охорони, інтендантську та медичну служби. Вказані відділи в своїй діяльності керуються Конституцією України, Кримінально-виконавчим кодексом, Законом України «Про Державну кримінально-виконавчу службу» та

іншими нормативними, нормативно-правовими актами, ці підрозділи очолюють відповідні начальники, кожен з відділів організовує та виконує конкретний сегмент роботи із засудженими або із забезпечення діяльності установи, спрямований на досягнення завдань, які стоять перед кримінальним покаранням та кримінально-виконавчим законодавством [10, с. 7,40].

Відповідно до статті 104 КВК України, у колоніях здійснюється оперативно-розшукова діяльність (далі – ОРД), основним завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп, з метою:

- забезпечення безпеки персоналу, засуджених та інших осіб;
- попередження і виявлення злочинів, вчинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання;
- вивчення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень;
- надання правоохоронним органам, які здійснюють ОРД або кримінальне провадження, допомоги в розкритті, припиненні та попередженні злочинів.

ОРД в установах виконання покарань здійснюється оперативним відділом.

Також важливим завданням оперативних підрозділів є розшук засуджених, які вчинили втечу з місця відбування покарання та засуджених, які ухиляються від відбування покарання [12, с. 27].

Основним суб'єктом здійснення нагляду у виправних колоніях є відділ нагляду і безпеки, який у своїй діяльності регулюється розділом 23 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (далі - ПВРУВП) та іншими відомчими актами.

Нагляд є системою заходів, що спрямовані на забезпечення відбування та виконання кримінального покарання у вигляді позбавлення волі шляхом цілодобового і постійного контролю за поведінкою засуджених у місцях їх проживання та праці, попередження та припинення з їх боку протиправних

дій, забезпечення вимог ізоляції засуджених, безпеки персоналу УВП та самих засуджених.

Спеціальне завдання щодо здійснення нагляду за засудженими покладається на чергову зміну, до складу якої входять:

- черговий помічник начальника установи (далі – ЧПНУ);
- заступник ЧПНУ;
- молодші інспектори житлової зони;
- молодші інспектори виробничої зони;
- молодший інспектор з приймання та видачі посилок (передач) і бандеролей для засуджених;
- молодший інспектор дисциплінарного ізолятора (далі – ДІЗО), приміщення камерного типу (далі – ПКТ);
- молодші інспектори з нагляду за засудженими в дільниці соціальної реабілітації (далі – ДСР);
- молодші інспектори з нагляду за засудженими в секторі максимального рівня безпеки (в разі його наявності);
- молодші інспектори з нагляду за засудженими в дільниці посиленого контролю (далі – ДПК);
- молодші інспектори лікувального закладу при установі (за наявності); [6, с. 43]

Чисельність та склад чергової зміни визначаються начальником установи виконання покарань (далі – УВП) з урахуванням оперативної обстановки і варіанта несення служби. В сучасних реаліях якість несення служби черговою зміною залишає бажати кращого, через кадрову кризу, яка спричинена низьким грошовим та соціальним забезпеченням, а також ставленням суспільства до ДКВС України, у зв'язку із всебічним негативним та спалюваним висвітленням діяльності органів та установ, стереотипів тощо.

Свої обов'язки відділ нагляду і безпеки, як правило, виконує без вогнепальної зброї, але забезпечується спеціальними й технічними засобами

та інвентарем: радіостанціями, ліхтарями, спеціальними засобами сльозоточивої та дратівливої дії, гумовими кийками, комплектом шоломів, бронежилетів тощо.

Як вже було зазначено раніше, процес виправлення особи злочинця починається з його прибуття до виправної колонії, а стає можливим завдяки соціально-виховній роботі, як основному засобу виправлення і ресоціалізації.

Основною ланкою здійснення соціально-виховної роботи є відділення соціально-психологічної служби. Соціально-виховна та психологічна робота із засудженими здійснюється на підставі індивідуальних програм, які складаються на підставі класифікацій засуджених за їх соціально-психологічною (особистісною) характеристикою та реалізуються за допомогою програм диференційованого виховного впливу [6, с. 117].

Відповідно до ч. 1 ст. 123 КВК України, соціально-виховна робота (далі – СВР) – це цілеспрямована діяльність персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених.

СВР спрямована на: формування та закріплення у засуджених прагнення до заняття суспільно-корисною діяльністю; сумлінного ставлення до праці; дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки; підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівнів. [1]

Участь засуджених у виховних заходах, які проводяться у виправних колоніях, враховується під час визначення ступеня виправлення, а також при застосуванні заходів заохочення і стягнення. Розпорядком дня установ виконання покарань можуть бути передбачені виховні заходи, участь у яких для засуджених є обов'язковою. Стимулювання право слухняної поведінки засуджених здійснюється за допомогою програм диференційованого впливу з урахуванням їхньої поведінки, психічного стану і ступеня соціальної занедбаності [2, с. 609].

Відповідно до ч. 1 ст. 124 КВК України в колоніях проводиться моральне, правове, трудове, естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне

виховання засуджених, а також інші його види, що сприяють становленню їх на життєву позицію, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності [1].

Мораль, співвідношення добра та зла, принципи та цінності, які є звичними для правослухняної людини, набуваються змалечку під впливом близьких родичів, друзів, викладачів тощо. Необхідність морального виховання стає зрозумілою, враховуючи, що великий відсоток засуджених в колоніях середнього рівня безпеки є рецидивістами і почали свою злочинну кар'єру з дитинства, не мали повноцінної сім'ї або взагалі були повними сиротами, з різних причин не отримували середню освіту, що з рештою привело до вчинення кримінального правопорушення.

Правове виховання як одна із форм соціально-виховної роботи спрямована на усвідомлення засудженими своєї провини перед суспільством, невідворотності покарання за вчинений злочин, передбачає формування у правопорушників навиків поваги до закону, прагнення до неухильного виконання його приписів, до правової культури. Ефективне правове виховання засуджених із застосуванням різноманітних заходів у кінцевому результаті приводить до вироблення у них звички стати законослухняними в подальшому житті.

На нашу думку, правове виховання не буде мати жодних результатів без ефективного морального виховання, адже є засуджені, які в місцях позбавлення волі стають більш юридично обізнаними, але завдяки цьому починають більш грамотно вчиняти злочини та приховувати сліди, або в деякій мірі зловживати нормами законодавства, намагаючись ввести представників адміністрації в оману.

Трудове виховання засуджених під час перебування в місцях позбавлення волі як процес формування або закріплення трудових навичок і вмінь, психологічної готовності до праці є однією із найголовніших форм соціально-виховної роботи [10, с. 236]. Праця у виправних колоніях

починаючи з 2014 року є правом засуджених, а не обов'язком. Виключенням є лише:

1. засуджені, які мають заборгованість за виконавчими документами, зобов'язані працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії, до погашення такої заборгованості (ч.1 ст.118 КВК України);
2. залучення засуджених до робіт з благоустрою колоній і прилеглих до них територій, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт із забезпечення колоній продовольством в порядку черговості, в неробочий час та не більше двох годин на день (ч.5 ст.118 КВК України) [1].

Нажаль, в Україні відсутня статистика щодо рецидиву злочинів як до 2014 року, так і після, тому неможливо точно сказати як вплинули дані зміни на виправлення злочинців. Велика кількість осіб, які перебувають у колоніях середнього рівня безпеки, засуджені за корисливі та корисливо-насильницькі злочини, причиною чому було небажання працювати або ж прагнення до легкої наживи. Можна припустити, що відсутність трудового виховання як однієї із форм соціально-виховної роботи збільшує шанси повторності злочинів після відбування покарання.

Естетичне виховання полягає систематичній роботі із підвищення культурного, духовного, мистецького та художнього рівня обізнаності засудженого. Особливо велику протидію складає субкультура засудженого та злочинські традиції, які досить складно викоринити із свідомості засудженого, особливо коли особа давно і тісно пов'язана із злочинним світом. З цією метою в колоніях проводяться різного роду концерти, фестивалі, тематичні години, функціонують бібліотеки, програми диференційованого впливу, до яких входить художня творчість [10, с. 237].

Ст. 4 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» встановлює, що кожен має право на свободу віросповідання будь-якої релігії, або не сповідати жодної, тому в колоніях регулярно проводяться

богослужіння різних конфесій та релігійних організацій, що також позитивно впливає на естетичне виховання засуджених [13].

Санітарно-гігієнічне та фізичне виховання має на меті зберегти, створити або спонукати засудженого до здорового способу життя та для підтримки їх організму в нормальному фізичному стані. За для цього проводиться щоденна ранкова зарядка, у відділеннях соціально-психологічної служби присутнє дозволене спортивне обладнання та місця для занять спортом. Проводяться різного роду турніри з ігрових та настільних видів спорту.

Дотримання санітарних та гігієнічних норм закріплено у Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (далі – ПВРУВП).

Так, відповідно до пункту 3 розділу 2 ПВРУВП засуджені зобов'язані утримувати в чистоті і порядку приміщення, дотримуватися санітарно-гігієнічних норм, мати охайний вигляд. Адміністрація установи в свою чергу має забезпечувати чітку роботу пральні, сушильні, дезкамери, перукарні та інших об'єктів комунально-побутового призначення (п. 4 р. XXII ПВРУВП) [14].

Відділ організації охорони керується переважно відомчими нормативно-правовими актами з обмеженим доступом та виконує завдання із здійснення комплексу заходів охорони виправної колонії, до якого входить:

1. охорона й оборона об'єктів виправної колонії;
2. здійснення пропускового режиму на об'єктах, які перебувають під охороною;
3. конвоювання засуджених із колонії із колонії на виробничі об'єкти й назад, охорона їх під час виконання робіт;
4. зустрічне конвоювання за автомобільними маршрутами, а також екстрене конвоювання.

Перешкоджати вчиненню втеч засудженими – є базовою метою діяльності відділу охорони, що забезпечується окрім розташування озброєних чатових, ще й технічними засобами охорони і виявлення, загорожами,

засобами відеоспостереження, що відповідним чином обладнані вздовж всього периметра кожної виправної колонії [6, с. 95].

Тож, охорона виправної колонії – це комплекс заходів, які реалізуються силами та засобами відділу охорони відповідно до законодавства України, що складається з охорони, а у разі нападу і оборони об'єктів УВП, здійснення контрольно-пропускового режиму та конвоювання засуджених, з метою забезпечення безпеки, попередження та виявлення спроб проникнення на територію сторонніх осіб та заборонених предметів, втечі засуджених, а також вчинення злочинів.

1.3. Структурні дільниці, що створюються у виправних колоніях середнього рівня безпеки

У процесі розвитку інституту позбавлення волі завжди поставала дилема між необхідністю його застосування до найнебезпечніших злочинців для убезпечення суспільства та нейтралізацією тих негативних наслідків, що неодмінно супроводжують примусову ізоляцію особи. Вирішити таку суперечність намагалися шляхом аналізу співвідношення інтересів суспільства та інтересів особистості при застосуванні позбавлення волі; пошуку умов і критеріїв ефективності такого покарання з метою підвищення його результативності; пошуку нових засобів впливу на засудженого та удосконалення кримінально-виконавчої діяльності [15, с. 3].

Досягнення засобу протидії злочинності обумовлює функціонування системи, яка б забезпечувала можливість застосування до засуджених різних категорій відповідних обсягів карального і виховного впливу в оптимальному їх співвідношенні згідно принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання [16, с. 2].

Якщо раніше кримінально-виконавча система розглядалась як виключно каральна, то на сучасному етапі - як виправна, що має на меті не просто

ізоляцію особи на певний час, а зміну криміногенної направленості, способу життя і навіть способу мислення особи за час перебування у виправній колонії.

Зі старим підходом достатньо було помістити засудженого до установи виконання покарань і не важливо, які процеси будуть відбуватись в його свідомості та до чого це призведе після місць позбавлення волі, то зараз одразу після прибуття до виправної колонії починається складний процес повернення в суспільство. Одним із способів забезпечення даного процесу є роздільне тримання засуджених до позбавлення волі, диференціація та індивідуалізація покарання.

Стаття 92 КВК України передбачає роздільне тримання роздільне тримання:

1. чоловіків та жінок;
2. дорослих та неповнолітніх;
3. вперше засуджених до позбавлення волі та осіб, які раніше відбували покарання у вигляді позбавлення волі;
4. засуджені до довічного позбавлення волі
5. засуджені, яким покарання у виді смертної кари змінено довічним позбавленням волі;
6. засуджені, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк.
7. також окремо засуджені вперше за злочини, вчинені з необережності та колишні працівники судів, органів прокуратури, юстиції, правоохоронних органів, а за бажанням особи, які здійснювали адвокатську діяльність [1].

Роздільне тримання вищезазначених категорій засуджених забезпечується функціонуванням виправних колоній різних видів та рівнів безпеки. Міністерством Юстиції України впроваджено прогресивну систему виконання і відбування кримінальних покарань за прикладом Європейських кримінально-виконавчих установ, тому новою сферою діяльності персоналу установ виконання покарань є робота, пов'язана зі зміною умов тримання

засуджених у межах однієї колонії шляхом переведення до різних структурних дільниць [17, с. 303].

Відповідно до ч. 2 ст. 94 КВК України у виправних колоніях мінімального і середнього рівня безпеки створюються наступні структурні дільниці:

1. карантину, діагностики і розподілу;
2. ресоціалізації;
3. посиленого контролю;
4. соціальної реабілітації.

Перед направленням засуджених до дільниці карантину, діагностики й розподілу вони в обов'язковому порядку проходять медичний огляд та комплексну санітарну обробку.

Відповідно до ст. 95 КВК України засуджені, поміщені в дільницю карантину, діагностики і розподілу, протягом чотирнадцяти діб піддаються повному медичному обстеженню для виявлення інфекційних, соматичних і психічних захворювань, а також первинному психолого-педагогічному та іншому вивченню [1].

У дільниці карантину, діагностики й розподілу (далі – ДКДіР) засуджені тримаються окремо від інших засуджених у звичайних жилих приміщеннях типу гуртожитку. ДКДіР створені з метою первинного психолого-педагогічного вивчення особистості новоприбулих засуджених, сприяння адаптації до умов позбавлення волі, виконання програми ознайомлення засуджених з порядком виконання та умовами відбування покарання, для забезпечення особистої безпеки, виключення безконтрольного спілкування новоприбулих засуджених з іншими засудженими та класифікації в межах установи для визначення оптимальних умов відбування покарання [17, с. 189].

Дільницю карантину, діагностики й розподілу очолює начальник, який призначається начальником колонії з числа найбільш підготовлених працівників відділу соціально-виховної та психологічної роботи.

За час перебування в ДКДіР засудженого ознайомлюють із порядком відбування покарання, умовами працевлаштування та оплати праці, придбання продуктів харчування, отримання відправлень та бандеролей, проведенням короткострокових та довгострокових побачень, телефонних розмов, порядок застосування умовно-дострокового звільнення, заходів стягнення і заохочення, зміни умов тримання усередині установи.

Після перебування в ДКДіР протягом 14 діб відбувається розподіл засудженого до дільниці ресоціалізації або дільниці посиленого контролю.

Відповідно до ст. 96 КВК України засуджені, які тримаються в дільниці ресоціалізації, розподіляються по відділеннях соціально-психологічної служби і розміщуються в жилих приміщеннях з локальним сумісним проживанням членів відділення [1]. Метою функціонування відділень соціально-психологічної служби безпосереднє забезпечення оптимальних умов відбування покарання у виді позбавлення волі та проведення соціально-виховної роботи для досягнення мети виправлення і ресоціалізації.

Кожному засудженому надається спальне місце, проводяться бесіди ознайомчого, виховного та профілактичного характеру у разі вчинення дисциплінарного проступку пропонується брати участь у роботі гуртків за інтересами, спортивних секцій тощо.

Як правило, засуджений зараховується до одного відділення соціально-психологічної служби на весь час відбування покарання, в деяких випадках за пропозицією начальника відділення або письмовим наказом начальника колонії з урахуванням думки начальника відділення можливе переведення засудженого (конфліктні ситуації в колективі засуджених, хвороба чи вид зайнятості засудженого, реорганізація відділень тощо). Чисельність засуджених у відділенні не може перевищувати 100 осіб і це визначено чинними нормативними актами [18, с. 228]. Дане число об'єктивно є досить високим, адже враховуючи, що в деяких установах на одне відділення соціально-психологічної служби припадає один начальник відділення, то якість соціально-виховної роботи лишає бажати кращого, те ж саме стосується

і психологічної роботи із засудженими, адже є випадки, коли на 800 засуджених є лише один штатний психолог.

Вітчизняний науковець М.С. Пузирьов проводив анкетування практичних працівників установ, для визначення оптимального варіанта співвідношення чисельності засуджених на одного начальника відділення соціально-психологічної служби для максимальної індивідуалізації виконання покарання. Стосовно прийнятної кількості засуджених у загоні було отримано наступні дані:

- до 25 засуджених – 27,0 %;
- від 25 до 50 засуджених – 43,0 %;
- від 50 до 75 засуджених – 28,0 %;
- від 75 до 100 засуджених – 2,0 % [19, с. 177].

Засуджені в дільниці ресоціалізації тримаються у звичайних жилих приміщеннях, а гуртожитки обладнуються на загальних підставах. При цьому в кожному жилу приміщенні тримаються засуджені одного відділення соціально-психологічної служби.

При формуванні відділень слід використовувати наступні критерії: кримінально-правовий; психолого-педагогічний; соціально-демографічний (вік, освіта, соціальне становище тощо) та медичний (в деяких виправних колоніях створюються відділення із осіб, хворих туберкульозом і т.п.).

При цьому вирішальним має бути психолого-педагогічний критерій, адже поведінка засуджених визначається насамперед типом особистості. Проте необхідно знаходити оптимальне співвідношення між засудженими різних класифікаційних груп. Не бажано формувати відділення, наприклад, лише з осіб однакового виду та зі схожим кримінальним минулим, адже це призведе до групової замкненості та формування серед них негативних ціннісних орієнтацій [20, с. 374-375].

Важливим є обізнаність адміністрації щодо положення засудженого в ієрархії кримінального світу, адже особливо у колоніях середнього рівня безпеки для чоловіків повторно засуджених до покарання у виді позбавлення

волі, засуджені мають великий кримінальний досвід та досить часто стійку негативну спрямованість і нехтування неформальними взаємозв'язками може призвести до конфліктних ситуацій як мінімум, а як максимум до вчинення кримінально-караного діяння. Що стосується критеріїв розподілу засуджених до відділень соціально-психологічної служби, то в теперішніх умовах, коли шостий рік на сході України активно йдуть бойові дії, було б доречно враховувати та розподіляти окремо засуджених, які приймали участь в антитерористичній операції та операції об'єднаних сил від засуджених, які воювали проти України або були засуджені за статтею 110, 110 з позначкою 2 та інші [4].

Відповідно до пункту 1 розділу XXVII ПВРУВП засуджені, які систематично (два і більше разів) вчиняють злісні порушення установленого порядку відбування покарання, що загрожують безпеці персоналу, засуджених або інших осіб, можуть бути переведені з дільниці карантину, діагностики і розподілу, дільниці ресоціалізації або дільниці соціальної реабілітації до дільниці посиленого контролю (далі – ДПК). Підставою для таких переведень є постанова про переведення засудженого винесена начальником установи виконання покарань та погоджена зі спостережною комісією [14].

Більшість осіб, які перебувають в ДПК характеризуються наступними діями: свідомо відмова виконувати вимоги встановленого порядку відбування покарання; допущення злісних порушень режиму; фізичний опір представникам адміністрації; приниження людської гідності інших засуджених; створення конфліктних ситуацій із застосуванням фізичної сили; нав'язування та пропаганда серед засуджених традицій злочинного світу та ін..

Окремо враховується характеристика засудженого до прибуття в установу, тобто чи були систематичні порушення режиму під час перебування у слідчому ізоляторі (далі – СІЗО), поміщення до карцеру; знаходження на профілактичному обліку; зміна відбування покарання або повернення з колонії нижчого рівня безпеки за злісне порушення режиму; засудження за корисливо-насильницькі злочини; засудження за статтями 391, 392 КК України;

нетактовність та грубість з представниками адміністрації; підвищена агресивність та створення конфліктних ситуацій тощо.

Засуджений, який перебуває в ДПК має більш вузький правовий статус, стосовно інших засуджених (умови суворої ізоляції та інші обмеження, що встановлені ст. 97 КВК України для тримання засуджених у виправних колоніях максимального рівня безпеки) [18, с. 226].

Відповідно до ч. 2 та 3 ст. 97 КВК України на кожного засудженого розробляється спеціальна індивідуальна програма, яка передбачає заходи індивідуально-виховного, психотерапевтичного, психокорегуючого характеру, виконання цієї програми в повному обсязі дає підстави для переведення засудженого до дільниці ресоціалізації [1].

До ДСР направляються засуджені за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості, які не виявили стійкої схильності до порушення встановленого порядку відбування покарання. У цій дільниці створюються найбільш сприятливі умови відбування покарання. Засуджені користуються правом вільного пересування в межах території колонії, а з дозволу адміністрації можуть без нагляду пересуватися за територією колонії, але у межах населеного пункту, якщо це необхідно для навчання або за характером виконуваної роботи; можуть носити одяг цивільного зразка; мати при собі гроші та цінні речі; мають право відправляти листи, отримувати бандеролі, посилки, передачі, одержувати короткострокові побачення без обмеження, а тривалі побачення - до трьох діб один раз на місяць [20, с. 378].

Умови для переведення до ДСР визначені ст. 101 КВК України, так, засуджені переводяться до ДСР після фактичного відбуття не менше однієї четвертої строку покарання, призначеного судом за злочин середньої тяжкості; не менше третини строку покарання, призначеного судом за умисний тяжкий злочин, а також у разі, коли особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона була засуджена до позбавлення волі; не менше половини строку покарання, призначеного

судом за особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання [1].

Висновки до розділу 1

1. Ми дійшли висновку, що виправні колонії середнього рівня безпеки займають вагоме місце у кримінально-виконавчій системі та відіграють значну роль у кримінально-виконавчій політиці держави з огляду на те, що: масова частка виправних колоній середнього рівня безпеки серед інших установ виконання покарань складає 40%; в них відбуває покарання найбільша кількість засуджених, до того ж різних категорій.

2. В ході проведеного дослідження було з'ясовано, що виправна колонія є досить складним механізмом та складається з багатьох структурних підрозділів, діяльність яких регламентується різними законами, положеннями, інструкціями та іншими відомчими актами, але загальну правову основу складає Конституція України, Кримінально-виконавчий кодекс, Закон України «Про державну Кримінально-виконавчу службу» та Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

3. У висновку відзначимо, що в колоніях середнього рівня безпеки створюються такі структурні дільниці, як: дільниця карантину, діагностики і розподілу; дільниці ресоціалізації; дільниця посиленого контролю та дільниця соціальної реабілітації.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ СЕРЕДНЬОГО РІВНЯ БЕЗПЕКИ

2.1. Соціально-демографічні ознаки засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки

Соціально-демографічні характеристики (до них належать: вік, стать, матеріальний стан, посада, сімейний стан, склад сім'ї, рівень освіти, спеціальність та стаж трудової діяльності, професійний досвід, характеристики з місця проживання, роботи або навчання, національність, релігійні та політичні погляди тощо) визначаються як важливі параметри у різних сферах діяльності, особливо коли мова йде про складання кримінально-виконавчої характеристики для вивчення особи засудженого [40, с. 77].

Соціально-демографічні показники засуджених, котрі відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки, мають свої особливості. Зокрема, ч. 2 ст. 18 КВК України визначає, що в зазначених колоніях відбувають покарання наступні категорії засуджених: жінки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі; жінки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк в порядку помилування або амністії; чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за тяжкі та особливо тяжкі злочини; чоловіки, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі; чоловіки, засуджені за вчинення умисного злочину середньої тяжкості в період відбування покарання у виді позбавлення волі; засуджені, переведені з колоній максимального рівня. У секторі максимального рівня безпеки виправної колонії цього виду можуть відбувати покарання також чоловіки, засуджені до довічного позбавлення волі [1].

Врахування вікових особливостей має важливе значення, адже вивчення вікових потреб, світогляду, переконань та життєвого досвіду кожного засудженого впливає на сприйняття ним покарання за злочин, дозволяє начальнику відділення СВІП підібрати «ключик» до нього, що дає можливість максимально диференціювати програму індивідуально-виховного впливу [33, с. 51]. Те, що в одному відділенні СПС можуть одночасно відбувати покарання особи різного віку, а розрив може становити і більше 30 років, є явищем двостороннім, так як може проявлятися негативний вплив закоренілих злочинців на молодих засуджених, але в деяких випадках спостерігається і виправний вплив з боку засуджених поважного віку, які більшу частину життя провели в місцях позбавлення волі, коли вони починають дійсно каятись та розуміти, що обрання злочинського образу життя було помилкою.

Нами було проведено анкетування 140 засуджених однієї із виправних колоній середнього рівня безпеки для чоловіків повторно засуджених до покарання у виді позбавлення волі стосовно їх віку, рівня освіти та сімейного становища. Що стосується віку, то найбільшу масову частку складала особи віком від 18 до 35 років – 76 осіб; від 35 до 46 років – 34 особи; від 45 та більше – 30 осіб (Додаток Б).

Тобто, відповідно до нашого дослідження, найбільшу частину засуджених становлять особи молодіжного віку.

Ще вісімдесят років тому В.І. Куфаєв писав, що однією з найхарактерніших особливостей повторно звинувачуваних осіб є те, що більшість з них почали вчиняти перші злочини у ранньому віці [30, с. 20]. В умовах неблагополучної сім'ї правове виховання дітей або практично відсутнє, або набуває формального і навіть явно спотвореного явища, особливо якщо батьки мали проблеми із законом. Важливим чинником виступає і та обставина, що сімейне неблагополуччя не тільки обмежує моральний розвиток, а й негативно впливає на формування у свідомості дитини звичайний людських цінностей та поняття добра і зла.

В. С. Батиргарєєва дійшла висновку, що понад трьох чвертей рецидивістів, що діяли у складі організованих злочинних груп, вчинили свій перший злочин у неповнолітньому віці. Взагалі означені рецидивісти – це особи молодого віку, оскільки найбільшу питому вагу становлять рецидивісти у віці від 26 до 30 років. Ці показники розходяться з «класичним» поглядом на рецидивістів як на осіб більш старшого віку, однак виявлений факт є відбиттям сучасної тенденції розвитку рецидивної злочинності в цілому – омолодження явища рецидивізму, про що також вказує проведене нами анкетування. Окрім цього, зазначений факт вказує на те, що злочинна «кар'єра» багатьох з організованих рецидивістів набирає значних обертів, починаючи з неповнолітнього віку [30, с. 20].

Велика кількість повторно засуджених осіб почали свою злочинну кар'єру у віці до 18 років, тому однією з головних причин рецидивної злочинності слід вважати відсутність звичайного сімейного виховання. Наприклад, є батьки, які постійно зловживають алкоголем, наркотиками і ведуть аморальний спосіб життя, в таких сім'ях діти залишаються на самоті зі своїми проблемами. Як правило, такі діти легко піддаються негативному впливу неформальних груп та злочинної субкультури.

Варто зазначити, що у виправних колоніях середнього рівня безпеки відбуваються покарання виключно повнолітні засуджені.

Ми вже зазначали, що сім'я, як соціальний фактор, і один з найважливіших соціальних інститутів, є сильним засобом антикриміногенного характеру і звичайно відіграє роль стримуючого фактора, що перешкоджає здійсненню злочину, тому наступне питання анкети стосувалось сімейного стану засуджених [42, с. 80].

Зі 140 засуджених одружені – 50 (36%), неодружених – 33 (23%) та розлучених – 57 (41%). В той же час дітей мають 55 засуджених (Додаток В).

Невпорядкованість особистого життя у засуджених та відсутність сім'ї здебільшого обумовлювалося їхньою антисуспільною поведінкою, зловживанням алкоголем, наркотиками, відсутністю визначених занять.

Злочинна поведінка перешкоджає не тільки утворенню сім'ї, а й тягне за собою розпад вже утвореної сім'ї. Закономірності у суттєвих змінах сімейного стану засуджених до позбавлення волі відзначаються понад декілька десятиріч: у жінок розпадається за час відбування покарання у виді позбавлення волі кожна друга сім'я, а у чоловіків кожна третя.

Необхідно застосовувати усі заходи, щоб фізична ізоляція засуджених до позбавлення волі на певний строк не перетворювалася на соціальну. За висновками спеціалістів, чим більш різнобічним та міцним є зв'язок із зовнішнім світом, тим менший вплив на поведінку засудженого справляють норми асоціального суспільства в місцях позбавлення волі. Безумовно короткотривалі відпустки, коли засуджений має можливість поїхати за межі місць позбавлення волі та зустрітися із рідними та близькими дозволяють пом'якшити ізоляцію від суспільства, зберегти та закріпити позитивні соціальні зв'язки [43, с. 210].

Ми вже зазначали, що за виняткових обставин засудженим дозволяється виїзд за межі виправних колоній мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами тримання, виховних колоній та дільниць соціальної реабілітації виправних колоній середнього рівня безпеки та мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, але на нашу думку дану норму слід переглянути та розширити коло засуджених та умов для виїзду за межі виправної колонії (ст. 111 КВК України) [1]. Таке рішення позитивно вплинуло б на налагодження соціальних зв'язків засуджених, підтримання контактів із сім'єю, зниженню корупційних ризиків та спонукало б засуджених до правослухняної поведінки.

Наше дослідження підтверджує, що є досить високий рівень засуджених, які є розлученими з різних причин. Серед них і осуд суспільства, небажання продовжувати стосунки з особою, яка веде аморальний та злочинський спосіб життя тощо. До того ж, в таких сім'ях досить високий рівень вчинення домашнього насильства стосовно жінок та дітей, а тому іноді дружина

наважується на розлучення тільки після засудження чоловіка, адже починає відчувати себе в безпеці через відсутність фізичного контакту.

Нажаль, багато дітей засуджених як чоловіків, так і жінок знаходяться у дитячих будинках, інтернатах або виховуються рідними. Внаслідок цього дитина відчужувалася від сім'ї, була позбавлена емоційного зв'язку як мінімум з одним із батьків, що може сприяти формуванню у дитини стану невпевненості, занепокоєності, соціальної невизначеності і може позначатись на поведінці дитини, знайти відтворення у суспільно небезпечній поведінці. Тож не можна не погодитись із О.Г. Ковалевим, що соціальна ізоляція має негативний вплив не лише на засуджених, але і їх рідних [44, с. 25].

Намагання відчувати себе повноправним членом суспільства, якому притаманні усі людські цінності, спонукає окремих з них до одруження навіть у місцях позбавлення волі. Частина осіб, в яких створилися сім'ї під час відбування покарання, складає 12,1 %. Слід зазначити, що така, на перший погляд, позитивна тенденція має й інший бік, особливо якщо брати до уваги незареєстровані стосунки засуджених та стосунки одночасно з декількома жінками.

Як свідчить практичний досвід, для багатьох засуджених стосунки перш за все пов'язані з користю та отриманням певних матеріальних і не тільки благ. Серед них можна виділити найбільш поширені: задоволення статевого потягу, належна матеріальна підтримка (не дивлячись від матеріального становища жінки, адже є випадки, коли засуджені спонукають своїх фіктивних обраниць одержувати позики та кредити для себе, причиною може бути вигадане медичне захворювання, неправомірні і примусові побори зі сторони адміністрації установи тощо), отримання посилок та передач, позитивне вирішення питання про переведення засудженого на полегшені умови утримання та застосування до нього умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, оскільки наявність родини є важливим антикриміногенним та позитивним фактором для його характеристики і враховується спостережною комісією й судом при прийнятті відповідного

рішення. На жаль, як ми зазначали раніше, складання характеристики засудженого в сучасності носить досить формальний характер і потребує вдосконалення, адже просто наявність фіктивно-корисливих стосунків аж ніяк позитивно не впливає на виправлення, а навпаки, свідчить про стійкість протиправного мислення засудженого [33, с. 55]. До того ж, серед засуджених жінок існує тенденція використання вагітності та народження дитини в тих же цілях і не має нічого спільного з бажанням виховувати дитину.

Наявність освітнього рівня є також складовим елементом характеристики особи засудженого, який відбуває покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки. Освіта відіграє не останню роль у формуванні не тільки моральних, вольових, а й розумових якостей засудженого, значною мірою визначає його інтелектуальний і культурний рівень. Врахування освітнього рівня засудженого, як одного із важливих елементів соціально-демографічних ознак кримінально-виконавчої характеристики, дозволяє робити певні висновки щодо ефективності застосування основних засобів виправлення і ресоціалізації [33, с. 57].

Тому логічно, що останнє питання анкети стосувалося освітнього рівня засуджених. Відповідно до нашого дослідження серед 140 засуджених, найбільшу масову частку становили особи з неповною загальною середньою освітою – 61 особа (44 %), потім з повною загальною середньою освітою – 52 особи (37 %), спеціалізована та професійна освіта – 24 особи (17 %) і найменше було засуджених з вищою освітою – 3 особи (2 %) (Додаток Г).

До того ж, враховуючи, що 61 засуджений не має загальної середньої освіти, на території колонії навчається лише 6 осіб, що свідчить про категоричне небажання розвиватись та підвищувати власний освітній рівень. В багатьох виправних колоніях начальникам відділень доводиться мотивувати засуджених різними шляхами до вступу на навчання, адже необхідно виправдовувати створення навчальних та освітніх закладів на територіях установ, а тому іноді отримання освіти носить формальний та безглуздий характер.

Якщо співвіднести, що у виправних колоніях середнього рівня безпеки найбільша кількість осіб засуджені за корисливі злочини та відсутність у більшості навіть загальної середньої освіти, то стає зрозуміло, низький соціальний захист, економічний рівень розвитку країни, безробіття або неможливість працевлаштування через відсутність освіти є передумовами вчинення злочинних діянь, а певне соціальне клеймо лише підвищує рівень рецидивної злочинності, адже після першого засудження працевлаштування стає ще більш складним процесом.

Рішенням має стати дієва співпраця органів пробації та пенітенціарних установи з іншими державними інституціями задля певного супроводження осіб після звільнення з місць позбавлення волі, адже відсутність житла та роботи у багатьох з них сприяє повторному вчиненню злочинів.

2.2. Кримінологічні ознаки засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки

У вітчизняній кримінології поняття особи злочинця трактується по-різному. Вітчизняний науковець О.М. Джужа відзначає, що про особу злочинця можна говорити лише стосовно особи, винної в злочинній діяльності, тобто особи, що вчинила систему навмисних цілеспрямованих дій, передбачених кримінальним законом, спрямованих на реалізацію загального для них мотиву, а поодинокі одноактні діяння, вчинені з необережності чи навіть умисно, не формують особи злочинця.

З даною думкою ми цілком погоджуємося, адже у випадку вчинення особою одного злочину без повторності, відсутня динаміка, завдяки якій можна було б виділити характерні кримінологічні ознаки особи злочинця. При дослідженні кримінологічних ознак засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки для чоловіків неодноразово засуджених до покарання у виді позбавлення волі беззаперечним є факт, що дані особи є суспільно-небезпечними, якщо розглядати суспільну небезпеку

не тільки за характером вчиненого, але й місцем, що обіймає злочинна поведінка та мотивація у поведінці особи злочинця [21, с. 84].

Для дослідження кримінологічного складу засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки, нами було досліджено особові справи засуджених трьох відділень соціально-психологічної служби однієї із виправних колоній середнього рівня безпеки для чоловіків, повторно засуджених до покарання у виді позбавлення волі.

Загальна маса досліджених справ засуджених становить – 140. Нами було обрано два критерії для класифікації засуджених, перший – за складом злочину, другий – за видами злочинів.

Тож, найбільшу масову частку становили засуджені, за корисливі злочини (59 осіб), далі за корисливо-насильницькі (24 особи), насильницькі некорисливі (22 особи), економічні злочини (19 осіб) та інші (16 осіб) (Додаток Д).

Відповідно до другої діаграми, найбільша кількість засуджених за злочини невеликої тяжкості - 74 особи, середньої тяжкості - 50 осіб, тяжкі злочини - 13 осіб, та за особливо тяжкі злочини - 3 особи (Додаток Е).

Корисливі злочини часто ототожнюються зі злочинами проти власності, що не є дивним, адже зазвичай вчиняються у формі прямого незаконного заволодіння чужим майном, із корисливих мотивів, у цілях безпідставного збагачення за рахунок чужого майна, а також без використання суб'єктами свого становища (економічні злочини).

Частіше всього предметом даної групи злочинів виступають гроші, побутова техніка, мобільні телефони, вироби із дорогоцінних металів, антикваріат, одяг, продукти харчування тощо. Узагалі, за тими речами, які є предметом злочинного посягання, можна визначити рівень суспільного достатку особи злочинця.

Найбільшу масову частку корисливих злочинів становлять злочини проти власності, а найпоширенішим злочином є крадіжка, яка переважно вчиняється стосовно приватної власності.

Тобто, значна кількість осіб, які перебувають у виправних колоніях середнього рівня безпеки, засуджені за крадіжку. Даний злочин вчиняється без застосування насилля, а несе виключно матеріальну шкоду потерпілому. Засуджені за крадіжку дуже часто є звичайними безхатчинками, мають алкогольну або наркотичну залежність.

Кримінально-виконавча політика України останніми роками направлена на розширення існуючих видів кримінальних покарань, особливо що стосується покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, що на нашу думку, є необхідним кроком задля боротьби із подібного роду злочинами. Вчиненню злочинів проти власності передують безробіття, матеріальне становище, життєвий рівень населення та стан соціального захисту. Раніше, поміщення такої особи до установи виконання покарань було обумовлено обов'язковою працею засуджених. Засуджені за злочини проти власності рідко мають досвід роботи або вищу і навіть середню освіту, тому було важливим надати такому засудженому можливість навчатися, а обов'язок працювати формував культуру праці [22, с 297-298].

На нашу думку, подолання корисливої злочинності можливе завдяки:

- соціальним програмам з подолання бідності та жебрацтва;
- підвищенню життєвого рівня населення;
- збільшенню кількості альтернативних покарань, що не пов'язані з позбавленням волі та їх невідворотність;
- зміна підходу до виправлення таких осіб, від пенітенціарного до соціального;
- повна компенсація шкоди особою, яка вчинила правопорушення;
- допомога органів пробації стосовно працевлаштування, місця проживання та інших соціально-побутових питань.

На думку Б.М. Головкина, під корисливо-насильницькою злочинністю слід розуміти антисоціальне явище відносно масового насильницького збагачення, що проявляється у вчиненні корисливих злочинів, поєднаних із застосуванням чи погрозою застосування насильства [24, с. 17]. Ми цілком

згодні з даним визначенням, особливо що стосується масового характеру, адже відповідно до статистичних даних Генеральної прокуратури України лише за вересень 2019 року було зареєстровано понад 900 розбоїв із застосуванням вогнепальної або холодної зброї [25].

Даний вид злочинності має не тільки розповсюджений характер, але й дуже небезпечний, адже поширеним явищем є створення злочинних груп та організацій, що утворює велику небезпеку для суспільства та держави в цілому. Причини такого явища досить різні, від низького матеріального становища до злочинської романтики. Багато молодих людей після одержання середньої освіти, закінчення технікуму, орієнтуючись на швидке досягнення високого рівня матеріального добробуту, вибрали кримінальний шлях, вдалися до лав організованої злочинності.

Нажаль, в умовах криміналізації соціальних відносин у злочинне середовище, у тому числі в банди, активно включаються колишні військовослужбовці, працівники силових структур, які опинились за межами соціальних формацій в результаті помилкової кадрової політики або непередуманих реорганізацій. Саме це зумовлює складність протидії даній злочинності, адже такі злочинці часто мають вищу освіту, досвід роботи в правоохоронних органах, впливові зв'язки, що допомагає їм приховати сліди злочину або уникнути кримінальної відповідальності [26, с. 1010].

Засуджені за корисливо-насильницькі злочини часто мають гарне матеріальне становище, освічені, мають сім'ю, тому однією із причин заняття злочинною діяльністю можна вважати злочинську субкультуру, а зважаючи на молодий вік злочинців стає зрозуміло, що дана ідеологія втягує у своє середовище все більше молодих людей.

Саме злочинська романтика стає міцною перепоною у виправленні таких засуджених, адже через коло спілкування та закоренілі злочинні традиції змінити мислення особи досить важко, тим більше.

Також не останню роль відіграє корумпованість адміністрації, адже якщо засуджений учасник організованої злочинної групи, то інші учасники

будуть всіляко намагатися «покращити» умови відбування покарання свого приятеля шляхом корупційних зв'язків. Нажаль, такі випадки не поодинокі, а тому корупційні зв'язки персоналу установ виконання покарань унеможливають процес виправлення.

Насильницькі злочини несуть найбільшу суспільну небезпеку, адже об'єктом посягання є життя або здоров'я особи. Небезпечність проявляється в тому, що наприклад при вчиненні економічного злочину існує можливість усунення наслідків злочину (компенсація шкоди і т. п.), що при вчиненні насильницького посягання не завжди є можливим, адже наприклад шкода нанесена психічному чи фізичному здоров'ю особи може нести непоправних характер.

На відміну від суміжних видів злочинності, насильницькій злочинності притаманні такі якісні характеристики, як, зокрема: переважне вчинення насильницьких злочинів у сфері міжособистісного спілкування та особами зі стійкою антисуспільною спрямованістю; основна мета застосування насильства полягає у заподіянні фізичної шкоди; домінування фізичного насильства над іншими його видами; значна криміногенна роль найближчого побутового оточення; застосування насильства із заздалегідь продуманим умислом (за винятком так званих «імпульсивних» та «обмежено усвідомлюваних» злочинів); поширення насильницької поведінки на усі інші сфери соціальної активності особи, отже, насильницька модель поведінки стає частиною способу життя такої особи [28, с. 302].

Засудженого із насильницькою моделлю поведінки можливо виявити одразу після прибуття в установу і передумовою виправлення такої особи буде систематична робота психолога, не дивлячись на те, що засуджений може агресивно реагувати на будь-які запитання, доречним буде встановити передумови агресивної поведінки.

Ю.М. Антонян виділяє такі кримінологічні ознаки особи насильницького злочинця: імпульсивність, тенденція поводити себе по першому спонуканню під впливом емоцій, підозрілість, пригнічення,

прагнення до дотримання дистанції між собою і навколишнім світом. Ці риси найбільш характерні особам, що можуть завдати тяжкої шкоди здоров'ю і вчиняти грабежі, розбійні напади, вбивства і зґвалтування [27, с. 46].

Особливу небезпеку несуть особи, в яких відсутня явна агресивна поведінка, тобто характеризуються врівноваженістю і спокійною поведінку, але вчиняли насильницькі (часто жертвами є дружини, діти, батьки або особи фізично слабші).

С. С. Овчинський вважає, що крім убивств, тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтування, насильницькі злочини передбачають грабіж і розбій, оскільки внаслідок цих діянь більшої шкоди зазнає особистість, аніж її майнові інтереси [23, с. 227]. Частково ми згодні, але вважаємо, що доречним було б робити співвідношення, якому об'єкту злочину було завдано більшої шкоди.

Багато осіб, які вчинили насильницькі злочини, не можуть чітко пояснити причини, що спонукали їх до насильницьких дій, а надто повторно. Їм складно, а іноді й неможливо стримати вкрай інтенсивні прояви агресії. Стан афекту настає настільки швидко, що його неможливо уникнути чи контролювати. Досить часто злочинці такого типу потрапляють у жорстку залежність від обставин, що склалися, наприклад, коли вважають, що їх тяжко образили. Але це лише свідчить про особливості певної особистості, її здатність потрапляти в таку залежність. Конфліктна ситуація нездоланно впливає на суб'єкта і зрештою призводить до вчинення злочину нібито повз його волі [28, с. 102].

Засуджені за насильницькі злочини дуже часто перебувають на профілактичному обліку у виправних колоніях за напад на персонал, членоушкодження тощо.

На відміну від інших категорій, економічні злочинці вирізняються найвищим рівнем інтелектуального контролю поведінки, більшою адаптацією до зміни ситуацій, стриманістю, добрим орієнтуванням у соціальних нормах і вимогах, а також відсутністю моральних заборон щодо порушення правил, які регулюють економічну діяльність [29, с. 289]. Такі засуджені часто вбачають

несправедливість щодо діяльності державних органів, системи оподаткування і т. п., дивлячись від сфери діяльності та конкретного злочину.

2.3. Кримінально-виконавчі ознаки засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки

Важливе значення кримінально-виконавчої характеристики засуджених мають кримінально-виконавчі ознаки, у складі яких доречно розглядати соціально-психологічний аспект, умови відбування покарання, правовий статус та ступінь виправлення засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки. Всі ці фактори відіграють ключову роль або є важливим інструментом для позитивних змін у поведінці та свідомості особи злочинця.

Розглядаючи виправні колонії середнього рівня безпеки для чоловіків, повторно засуджених до позбавлення волі, необхідно розуміти, що значна частка засуджених є рецидивістами в особистості яких вже сформувалися та закріпилися неприязнь до представників державних органів, законодавства та особливо до службовців правоохоронних органів, саме тому вони потребують особливого підходу для соціально-виховної та психологічної роботи.

Важливу роль в особистості засудженого відіграє характер. Під характером розуміється динамічна, упорядкована сукупність стійких, індивідуально психологічних особливостей, котрі формуються в процесі життєдіяльності людини і виявляються в її діяльності та суспільній поведінці: у ставленні до колективу, до інших людей, до праці, навколишньої дійсності та самої себе [31]. Аналізуючи риси характеру означених осіб, слід брати до уваги, що ці злочинці – постійна частина тюремного населення, особи з перерваними соціальними зв'язками та зруйнованими сім'ями. Тому, найтипівішими рисами їх характеру є підозрілість, недовірливість і нерідко невірноваженість й імпульсивність, що обумовлюється їх тривалим

перебуванням у системі функціонування двох нормативних систем – правової і неформальної. Ці риси характеру “знижують усталеність” засуджених до правослухняного способу життя, внаслідок чого особи відносно легко переходять як до злочинної поведінки як такої, так і до агресії вербального і фізичного характеру, зокрема. Проте, не дивлячись на емоційну нестабільність, вони схильні до культивування в себе такої риси характеру, як конформізм [30, с. 3].

Часто зустрічаються випадки, коли засуджений не визнає себе винним або не згоден з видом та мірою покарання. Такі явища обумовлюються тим, що засуджені, які звільнилися умовно-достроково вчиняють новий злочин або суд враховує повторність злочинів як обтяжуючу обставину (стаття 67 КК) [4].

І.Ю. Бубильова, розглядаючи місця позбавлення волі як такі, у яких повинен відбуватися процес виправлення і перевиховання засуджених, зазначає, що виконання цього завдання пов’язане із значними труднощами, які обумовлені існуванням середовища засуджених. Особливо важко його здійснювати по відношенню до засуджених із тривалими строками відбування покарання через те, що вони негативно впливають один на одного [32, с. 64]. На нашу думку це одна із найактуальніших проблем, які стоять перед кримінально-виконавчою системою, адже держава вже давно намагається відійти від карального принципу до виховного та реабілітуючого, але змінювати законодавство для цього недостатньо. Не дивлячись на сучасні правові норми, у більшості виправних колоній середнього рівня безпеки залишається навантаження більше 500 засуджених на одного психолога та близько 100 засуджених на одного начальника відділення.

Враховуючи документаційне та звітне навантаження на цих осіб, про реальну соціально-виховну та психологічну роботу безпосередньо із засудженими не йде мови.

Доречним було б навести, як приклад, спроби деяких авторів запропонувати складання кримінально-виконавчої характеристики на початковому етапі відбування покарання засудженими, як складової частини

комплексу заходів з початкового вивчення засуджених, котрі щойно прибули у колонію та перебувають у дільниці карантину, діагностики і розподілу. На нашу думку така позиція не зовсім вдала, адже за чотирнадцять днів не є можливим вивчити особливості кримінально-виконавчих ознак засудженого, адже ми не можемо передбачити яку групу спрямованості обере засуджений в загоні та як почне себе поводити серед інших засуджених [33, с. 59].

Що стосується умов відбування покарання та правового статусу засудженого, на нашу думку, доречним буде проаналізувати Главу 17 КВК та окремі положення ПВРУВП з метою виділення особливостей, які стосуються саме виправних колоній середнього рівня безпеки.

Залежно від поведінки засудженого і ставлення до праці та навчання умови відбування покарання можуть змінюватися в межах однієї колонії або шляхом переведення до колонії іншого виду. У колоніях середнього рівня безпеки засуджені, які стають на шлях виправлення, можуть бути переведені до дільниці соціальної реабілітації після фактичного відбуття частини строку покарання і з урахуванням тяжкості злочину, що визначено частиною першою статті 101 КВК, а засуджені, які злісно порушують режим відбування покарання, можуть бути переведені з дільниці соціальної реабілітації до дільниці ресоціалізації або дільниці посиленого контролю; з дільниці ресоціалізації до дільниці посиленого контролю. Засуджені, які під час перебування в дільниці карантину, діагностики і розподілу, виявили високий ступінь соціально-педагогічної занедбаності і наміри до продовження протиправної поведінки, по закінченні терміну тримання у цій дільниці переводяться до дільниці посиленого контролю (п. 26.2-26.3 ПВРУВП).

У жилих приміщеннях встановлюються телевізори, а раз на тиждень проводиться демонстрація художніх фільмів.

При організації працевикористання засуджених у виправних колоніях середнього рівня безпеки виключається можливість їх проживання на виробничих об'єктах. Для придбання засудженими продуктів харчування і предметів першої потреби в установах організуються крамниці, які

працюють щоденно, крім вихідних та святкових днів. При цьому адміністрація забезпечує, щоб кожний засуджений мав змогу відвідати крамницю не менше 3 разів на місяць, згідно з графіком, у час, відведений розпорядком дня. Осіб, які тримаються у ПКТ секторів максимального рівня безпеки, дільницях посиленого контролю та слідчих ізоляторах виводити для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби забороняється. Для таких осіб придбання продуктів харчування і предметів першої потреби здійснює начальник відділення або особа, яка виконує його обов'язки, за заявою засудженого. Посилки (бандеролі), що надійшли на адресу засуджених, які відбувають стягнення у виді поміщення у ДІЗО, переведення до ПКТ (ОК), видаються після відбуття ними стягнення (п. 10.1. ПВРУВП). Дана норма, на нашу думку, порушує права засуджених, адже перебування у ДІЗО чи ПКТ не має погіршувати фізичний стан здоров'я особи, а враховуючи неналежний рівень харчування в установах виконання покарань, було б доречно дозволити отримання передач (бандеролей) із дозволеними продуктами харчування таким особам.

Перевірки наявності засуджених у секторах максимального рівня безпеки з триманням засуджених у ЗПКТ, дільницях посиленого контролю, а також у ДІЗО організуються покамерно. Перевірки проводяться з обов'язковим шиккуванням засуджених та відвідуванням камер [14].

Відповідно до ч. 1 ст. 111 КВК України засудженим, які тримаються у дільницях соціальної реабілітації колоній середнього рівня безпеки дозволяються короточасні виїзди за межі колонії на території України на строк не більше семи діб, не включаючи часу, необхідного для проїзду в обидва кінці (не більше трьох діб), але у зв'язку із винятковими особистими обставинами [1].

Наприклад, у Південній Кореї з 1962 року введена система відпусток для засуджених, що відбули більшу частину строку покарання і відрізняються сумлінною поведінкою. Впродовж свого строку засудженому надається п'ять

відпусток. Всі ці заходи спрямовані на надання допомоги звільненим в їх соціальній адаптації [34, с. 84].

Михалко І.С. констатує, що зниження ступеня ізоляції та надання права при певних умовах і з дозволу адміністрації проводити відпустку з виїздом із виправної установи можуть ефективно сприяти формуванню у засудженого зацікавленості у пом'якшенні умов відбування покарання [35, с. 129]. Ми цілком погоджуємося з таким підходом, адже низка втеч із дільниць соціальної реабілітації вчиняються з причин різних особистих обставин, які не передбачені законодавством як такі, що передбачають виїзд за межі виправної колонії, але є важливими подіями в житті засудженого (народження дитини та ін.), до того ж навіть короткочасне, але систематичне перебування засудженого із сім'єю дозволяє зберегти соціальні зв'язки та мінімізувати втрату навичок життя в суспільстві. Таких підхід має місце не тільки до засуджених, які перебувають в дільниці соціальної реабілітації, але і в дільниці ресоціалізації, але в обох випадках обов'язковим є індивідуальний підхід, реальна характеристика про засудженого, врахування його звичок, ставлення до психотропних та наркотичних речовин, виду та тяжкості злочину, а також детального вивчення причин для виїзду за межі виправної установи і лише врахування цих всіх факторів має впливати на остаточне рішення про доцільність виїзду.

Ступінь виправлення посідає ключове місце серед кримінально-виконавчих ознак кримінально-виконавчої характеристики, адже має значення при застосуванні заходів заохочення, переведенні засуджених, притягненні до відповідальності осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням [1].

Оцінити ступінь виправлення можливо через ставлення до навчання, до праці та підвищення професійної кваліфікації, до колективу, до дотримання вимог режиму, скоєного особою злочину і до призначеного судом покарання, до оточуючих і до своєї сім'ї. Недоречно, наприклад, ставлення до персоналу ототожнювати з дотриманням вимог режиму, адже формальне виконання

вимог відбування покарання не гарантує позитивні зміни у свідомості засудженого і його латентному ставленні до адміністрації установи та суспільства [36, с. 90]. Тобто, при оцінюванні ступеню виправлення слід враховувати якнайбільше характеризуючих даних та об'єктивно їх співвідносити.

К.Ф.Г. Генке стверджував: оскільки кара спрямовується на особу злочинця, то відплата до тих пір не може бути визнана досягнутою, допоки зла воля, проти якої скероване покарання, не буде замінена доброю волею [37, с. 23]. Таке формулювання мети покарання актуальне й сьогодні, адже не дивлячись на відсутність офіційних даних щодо повторності злочинів можна припустити, що механізм та умови оцінювання ступеню виправлення не є ефективними через деякі обставини, які перешкоджають оцінюванню ступеня виправлення.

Частим явищем є формальне визначення оцінки ступеню виправлення засудженого, яке пов'язане зі ставленням персоналу до виправлення та ресоціалізації як головних цілей позбавлення волі. Нами було проведено опитування серед персоналу однієї із виправних колоній середнього рівня безпеки для чоловіків, які повторно засуджені до покарання у виді позбавлення волі. В опитуванні взяло участь 67 осіб з різним досвідом роботи та званням (від рядового до полковника), які висловлювали свою думку стосовно можливості виправлення засуджених. Результати були наступними: 54 особи вважали, що виправлення засуджених в сучасних умовах не є можливим з причин недосконалого законодавства, загальної концепції виконання покарань та відсутності реальної реформи на місцях, а 13 осіб частково погодились, що все ж виправлення є можливим, але не у всіх випадках. Можна виділити цікавий факт, що всі 13 співробітників, які вважають, що виправлення є можливим, не мають постійного контакту із засудженими в силу своїх посадових обов'язків (співробітники відділу по контролю за виконанням судових рішень, інженерно-технічного забезпечення тощо).

М. В. Романов зазначає, що такі елементи виправлення, як позитивні зміни, які повинні відбутися в особистості засудженого, а також готовність до самокерованої правослухняної поведінки не можуть бути регламентовані нормативними актами [38, с. 193]. Ми з такою думкою згодні, адже вважаємо, що ці елементи повинні відігравати ключову роль у визначенні рівня виправлення особи і повинні залишатись в законодавчо закріпленими, але проблема постає у відсутності професійних кадрів, які б могли не формально визначити стан змін в особистості засудженого, шляхом психологічної та соціальної роботи.

На сьогодні оцінювання ступеню виправлення є суто формальним та містить наступні критерії:

1. визнання засудженим своєї вини у вчиненому злочині та щире каяття; одразу слід зазначити, що визнання вини не завжди пов'язане зі щирим каяттям, адже під впливом доказів іноді неможливо заперечувати свою вину, в свою чергу каяття при цьому не є обов'язковим, тим більше не існує способу визначити чи є воно щирим;
2. наявність стягнень та заохочень; спірний критерій, адже наявність стягнень чи заохочень, і навпаки, може ніяк не залежати від позитивних змін в особистості засудженого;
3. відмова від негативних зв'язків із кримінальним оточенням та впливу злочинної моралі; даний критерій слід враховувати лише в тих установах, де більшість засуджених є позитивно направленими, адже в більшості установ, відмова від злочинних традицій і т.п. може призвести до негативних наслідків з боку засуджених і навіть фізичної розправи;
4. ставлення до праці; на нашу думку, такий критерій необхідно враховувати виключно в тих колоніях, де створені належні та безпечні умови праці;

5. наявність алкогольної чи наркотичної залежності; певну залежність засудженого можливо встановити по обставинам вчинення злочину, стану здоров'я особи, кола спілкування в колективі та, нажаль, випадках вживання наркотичних засобів та алкоголю, що незаконно потрапив на територію установи;
6. соціальні зв'язки; наявність у засудженого сім'ї повинно лише відігравати роль при вирішенні питання, яке стосується соціальної допомоги засудженому після звільнення, але ніяк не на оцінку ступеню виправлення;
7. стан здоров'я та працездатність засудженого лише посередньо може впливати на оцінку ступеню виправлення. Наприклад, якщо засуджений не працевлаштований в установі у зв'язку зі станом здоров'я, то враховувати ставлення до праці не є доречним, адже засуджений можливо і бажає працювати, але не має реальної можливості [39, с. 337-339].

Висновки до розділу 2

1. Таким чином, дослідження соціально-демографічних ознак кримінально-виконавчої характеристики засуджених підтверджує, що існує тенденція омолодження рецидивної злочинності; необхідно вдосконалювати законодавство стосовно короткострокових виїздів засуджених за межі установ, адже це дозволяють пом'якшити ізоляцію від суспільства, зберегти та закріпити позитивні соціальні зв'язки; є потреба зміни підходу до складання характеристики на засудженого та викорінення формального підходу; підвищення рівня освіти засуджених одночасно з економічним розвитком держави в цілому.

2. Зазначимо, що у виправних колоніях середнього рівня безпеки значна кількість осіб засуджені за корисливі, корисливо-насильницькі, насильницькі некорисливі та економічні злочини.

3. Дослідивши кримінально-виконавчі ознаки засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки, ми дійшли висновку, що їх можна умовно поділити на загальні (правовий статус засуджених і умови відбування покарання) та індивідуальні (соціально-психологічний аспект та оцінка ступеню виправлення тощо).

РОЗДІЛ 3

ПОРЯДОК І УМОВИ ВИКОНАННЯ ТА ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ СЕРЕДНЬОГО РІВНЯ БЕЗПЕКИ

3.1. Особливості застосування основних засобів виправлення і ресоціалізації у виправних колоніях середнього рівня безпеки

Сучасне кримінально-виконавче законодавство визначає виправлення та ресоціалізацію як основні цілі покарання. Законодавче визначення поняття виправлення знаходиться у ст. 6 КВК, згідно якої виправлення засудженого – це процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки.

Горох О.П. вважає, що це той оптимальний результат, який має бути досягнутий при виконанні покарання. Про виправлення злочинця можна говорити тоді, коли під впливом покарання у його свідомості відбуваються зміни, за наявності яких злочинець хоча й не перетворюється на активного, свідомого члена суспільства, але стає безпечним для суспільства [52, с. 105]. Ми цілком погоджуємось, адже за сьогоденного стану кримінально-виконавчої системи таке бачення виправлення є найбільш доречним. Це пов'язано перш за все з відсутністю певних соціальних програм та коштів на їх фінансування для забезпечення повної ресоціалізації засуджених, тому що на нашу думку, без ресоціалізації не вдасться надовго закріпити елементи виправлення.

На відміну від терміну «виправлення», термін «ресоціалізація» не був передбачений радянським виправно-трудовим законодавством, він уперше був законодавчо закріплений лише у 2004 році у Кримінально-виконавчому кодексі України і передбачає свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя у суспільстві [4].

На думку Богатирьової О.І. під ресоціалізацією у сфері виконання покарань необхідно розуміти процес підготовки засудженого до повернення у суспільство, що ґрунтується на відновленні позитивних зв'язків, відносин і розвитку у засудженої особи соціально корисних якостей [53, с. 151]. Також дослідник зазначає, що надмірна кількість трактувань понять «виправлення» та «ресоціалізація» лише заважає практичним працівникам і приводить до плутанини. В ході аналізу декількох трактувань різних вчених ми також дійшли висновку, що лише чинний КВК чітко розмежовує ці два поняття. Адже якщо розмежовувати по окремим елементам, то можна виділити багато спільного. Наприклад: позитивні риси, повага до традицій, звичаїв, а О.І. Осауленко взагалі вважає, що ресоціалізація є своєрідним змістом процесу виправлення [54, с. 60].

До того ж, ресоціалізація застосовується виключно до осіб, які засуджені до покарання пов'язаного з позбавленням волі, адже інші покарання не передбачають ізоляції людини від суспільства, а тому не тягнуть за собою втрату певних соціальних відносин.

Стаття 6 КВК України до засобів виправлення та ресоціалізації засуджених відносить:

1. встановлений порядок виконання і відбування покарання (режим);
2. пробацію;
3. суспільно-корисну працю;
4. соціально-виховну роботу;
5. загальноосвітнє і професійно-технічне навчання;
6. громадський вплив.

Богатирьова О.І. зазначає на законодавчій помилці у даній статті, адже саму статтю 6 КВК України законодавець називає «Виправлення та ресоціалізація засуджених та їх основні засоби», далі у ч. 3 вищезазначеної статті здійснюється перелік лише тих засобів, які він відносить до основних, щодо до додаткових, то їх назва і зміст не уточнюється не лише у подальших статтях Кримінально-виконавчого кодексу України, але й у інших, пов'язаних із ним документах кримінально-виконавчого законодавства [53, с. 152].

Ми з повагою ставимось до думки науковця, але маємо своє бачення. На нашу думку, слово «основні» доречно застосовується в даній нормі, адже шість наведених засобів включають в себе великий перелік прийомів для досягнення мети виправлення і ресоціалізації, який не є вичерпним. До того ж, наприклад, вища освіта беззаперечно сприяє процесу виправлення та ресоціалізації, хоча в статті 6 КВК України засобом виправлення встановлюється лише загальноосвітнє та професійно-технічне навчання. Можливо дане явище пов'язане з неможливістю надання вищої освіти кожному засудженому в кожній виправній колонії.

Відповідно до ст. 102 КВК України режимом є встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання, який забезпечує ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їхніх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених.

К.А. Автухов пропонує авторську дефініцію правової конструкції «режим в установі виконання покарання»: це встановлена кримінально-виконавчим законодавством система правил поведінки засуджених (режим відбування) і заходів, що здійснюються адміністрацією органів та установ виконання покарань, спрямованих на досягнення цілей покарання (режим виконання) [55, с. 148]. Наведене автором визначення, на нашу думку, є більш логічним та узагальнюючим ніж те, що закріплене в законодавстві, а тому і

більш доречним, адже порядок відбування і виконання покарання включає в себе безліч складових, перелічувати які не має сенсу. До того ж, законодавець надає одне поняття режиму для всіх видів кримінально-виконавчих установ, хоча режим у виправних колоніях різних видів безпеки відрізняється, не кажучи вже про особливості виховних колоній.

М. О. Стручков визначає, що режим виконання покарань відображає те, що у відповідності до закону, притаманного даному покаранню і відображає його зміст [56, с. 280]. Виходячи з даного визначення, слід зазначити, що режим має свої особливості і виходячи з призначеного виду покарання. Законодавство надає лише визначення режиму виправних та виховних колоній, що на нашу думку не є логічним. Ст. 6 КВК України передбачає режим основним засобом виправлення і ресоціалізації, з чого можна зробити висновок, що покарання не пов'язані з позбавленням волі також мають режим, але ст. 102 КВК України дає визначення лише режиму у колоніях, тобто лише для покарань пов'язаних з позбавленням волі [4].

Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про пробацію» пробація – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [56].

Слід зазначити, що відповідно до наведеного визначення не всі передбачені завдання органу пробації є власне пробацією. Наприклад, виконання адміністративних стягнень у виді громадських, виправних і суспільно корисних робіт, направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання та інше не є пробацією, відповідно до визначення, однак здійснюється органом пробації [57, с. 17].

Пробація як засіб виправлення та ресоціалізації засуджених у вітчизняному законодавстві з'явився лише в 2015 році, а до цього певні пробаційні функції виконували кримінально-виконавчі інспекції.

Закон передбачає такі види пробації як досудову, наглядову та пенітенціарну. Пряме відношення до виправлення і ресоціалізації засуджених виправних колоній середнього рівня безпеки, як і інших установ закритого типу, має лише пенітенціарна пробація, адже її об'єктом є особи, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. До таких осіб пробація застосовується з метою їх трудового і побутового забезпечення після звільнення за обраним місцем проживання [58, с. 82]. Впевнено можна вважати, що пенітенціарна пробація відіграє ключову роль у ресоціалізації засуджених до позбавлення чи обмеження волі.

Слід зазначити, що інші види пробації хоч і не мають прямого відношення до виправних та виховних колоній, але одним із результатів впровадження пробації має стати оптимізація кількості засуджених в установах закритого типу шляхом застосування пробаційних програм і т.д..

Наступним засобом виправлення та ресоціалізації є суспільно корисна праця, яка регламентується ст. 118 КВК України [4]. Не дивлячись на те, що суспільно корисна праця є потужним фактором, який здійснює вплив на формування особистості засудженого, праця для засуджених з 2014 є правом, а не обов'язком. Виключенням є лише залучення до робіт з благоустрою колоній і прилеглих до них територій, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт із забезпечення колоній продовольством. Існує постійна суперечка як між теоретиками, так і між практиками з цього приводу. На нашу думку, такі зміни потрібно було впроваджувати більш комплексно, шляхом створення певних механізмів, які б мотивували засуджених до активної трудової діяльності, адже відсутність останньої негативно впливає як на процес виправлення та ресоціалізації, так і на здоров'я засуджених. Враховуючи певну частку засуджених, які взагалі не мають трудового досвіду та трудової культури, що в свою чергу й призвело до протиправної діяльності.

Також слід зазначити, що лише з 2018 року засуджені до позбавлення волі, які мають заборгованість за виконавчими документами, зобов'язані

працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії, до погашення такої заборгованості. Дане явище також свідчить про не раціональний підхід та певне знецінення прав потерпілих від злочинів осіб, адже альтернативний механізм компенсації шкоди з'явився лише через значний проміжок часу. Особливо це стосується виправних колоній середнього рівня безпеки, адже як ми раніше зазначали, найбільша кількість засуджених відбуваються покарання за корисливі та корисливо-насильницькі злочини.

Особливо гостро стоїть питання щодо ефективного застосування соціально-виховної роботи як засобу виправлення та ресоціалізації у виправних колоніях середнього рівня безпеки. Перш за все, це пов'язано з тим, що у виправних колоніях середнього рівня безпеки відбуваються покарання більшість засуджених до позбавлення волі (щорічно майже 60% у загальній структурі цих осіб), а також вчиняється 50% усіх злочинів, що реєструються у всіх кримінально-виконавчих установах закритого типу. При цьому більше 70% засуджених тримаються у виправних колоніях середнього рівня безпеки для неодноразово судимих осіб (зокрема, станом на 31 грудня 2016 р. в 32 таких кримінально-виконавчих установах відбували покарання у вигляді позбавлення волі 18 тис. засуджених із 44 тис. осіб, які тримались у всіх виправних і виховних колоніях, а також у виправних центрах) [59, с. 244].

Відповідно до ч. 1 ст. 123 КВК України соціально-виховна робота - цілеспрямована діяльність персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених [4].

Ми можемо виділити декілька особливостей соціально-виховної роботи у виправних колоніях середнього рівня безпеки: набуття формального характеру соціально-виховної роботи та неможливість індивідуального підходу через високу завантаженість персоналу; недосконале правове регулювання; високий рівень соціальної та педагогічної занедбаності контингенту.

Не дивлячись на проблеми, в установах постійно триває робота із соціального захисту засуджених та їх родин (отримання або поновлення документів тощо).

Загальноосвітнє і професійно-технічне навчання засуджених у виправних колоніях середнього рівня безпеки безумовно один з найважливішим та недооцінених засобів, які впливають на виправлення, ресоціалізацію засуджених та рівень рецидивної злочинності. Навчання є альтернативою праці в установах виконання покарань і має значний виправний вплив, а отримана професія значно полегшує працевлаштування засудженого після звільнення.

Раніше проведене нами дослідження рівня освіти засуджених у виправних колоніях середнього рівня безпеки лише підтверджує значення освіти, як засобу виправлення та ресоціалізації.

Останнім видом засобів виправлення і ресоціалізації є громадський вплив. Відповідно до ст. 25 КВК України громадський вплив проявляється у двох формах: допомога органам та установам виконання покарань у виправленні засуджених і проведенні соціально-виховної роботи та громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань [4]. Окремо слід зазначити, що учать громадськості також проявляється у можливості впливу на формування політики держави у сфері виконання покарань.

Для контролю органів та установ виконання покарань створюються та функціонують спостережні комісії (ч. 2 ст. 25 КВК України).

Допомога громадськості у виправленні та проведенні соціально-виховної роботи проявляється проведенням різного роду заходів, бесід (релігійного, просвітницького або виховного характеру); прийом пропозицій засуджених; доведення до відома керівництва ДКВС, органів державної влади й місцевого самоврядування інформації про недоліки та проблеми в діяльності установ виконання покарань і необхідність їх усунення; надання засудженим

всєбічної допомоги у відновленні соціально корисних зв'язків; поліпшення санітарно-побутових умов проживання засуджених та ін. [60, с. 125].

Не дивлячись на позитивний характер впливу громадськості, існують негативні прецеденти спроб передачі засудженим заборонених предметів з боку представників певних громадський і навіть релігійних об'єднань.

3.2. Сучасний стан безпеки персоналу виправних колоній середнього рівня безпеки

Діяльність персоналу в установах виконання покарань постійно пов'язана з ризиком для життя і здоров'я, підвищеними вимогами дисципліни, професійної придатності, фахових, фізичних, вольових та інших якостей. Саме цим зумовлена необхідність додаткових гарантій захищеності цієї категорії громадян, особливо під час несення служби.

Соціально незахищений, з невисокою заробітною платою, без перспективи кар'єрного росту працівник кримінально-виконавчої системи не здатний сформувавши із злочинця таку особистість, яка б вела правослухняний спосіб життя, дотримувалась правових та інших соціальних норм держави і суспільства.

Справедливо зазначає О. Г. Ткаченко, що протягом останнього часу в нашій країні як засобами масової інформації, громадськостю, так і науковцями, звертається велика увага на такі проблеми, як умови відбування покарання засудженими, особливості виконання різних видів кримінальних покарань, створення системи пробації тощо. Однак правове забезпечення діяльності та правовий захист персоналу органів та установ виконання покарань залишаються поза увагою або мають фрагментарний характер [47, с. 294]. Ми цілком згодні, адже не дивлячись на обраний шлях гуманізації кримінально-виконавчої системи, так і правоохоронної системи в цілому, необхідним залишається врахування таких конституційних принципів як справедливість. В розвинених зарубіжних країнах на першому місці стоїть

безпеку особи, яка представляє державу та виконує службові обов'язки із забезпечення виконання та дотримання норм чинного законодавства. Звісно, діяльність правоохоронця в будь-якому разі пов'язана з ризиком для життя та здоров'я, але пріоритетом влади повинна стати мінімізація таких ризиків.

На сьогоднішній день досить гостро стоїть питання фізичної безпеки персоналу від протиправних посягань з боку засуджених. Законодавством передбачена низка механізмів та способів забезпечення захисту, але у виправних колоніях як середнього рівня безпеки так й інших існує безліч випадків отримання тілесних ушкоджень службовцями, не беручи до уваги психологічний тиск та погрози з боку засуджених.

Критеріями оцінки стану безпеки персоналу ДКВСУ в конкретній установі слід вважати: криміногенний склад засуджених, кількість осіб, які перебувають на медичному обліку наркоманів, алкоголіків, тих, хто має психічні відхилення, ВІЛ-інфікованих, хворих на туберкульоз; дотримання засудженими вимог адміністрації дисциплінарного характеру, а також їх ставлення до цих вимог й кількість конфліктів, які виникають між утримуваними та персоналом установи; число погроз відносно працівників й інших засуджених; число персоналу, що захворів на туберкульоз чи інші захворювання як загального, так і психічного характеру, включаючи й ВІЛ-інфекцію; криміногенний склад й кількість молодіжних організацій асоціальної спрямованості у місці дислокації установи виконання покарань чи проживання персоналу й їх сімей (даний критерій особливо важливий для колоній, що розташовані відособлено від місць проживання населення) [46, с. 300].

Безумовно, криміногенний склад засуджених впливає на стан безпеки в установі. Наприклад, в колоніях, де більшість засуджених відбувають покарання за злочини пов'язані з безпекою дорожнього руху, захищеність персоналу є вищою, ніж в колоніях, де переважна більшість засуджених за злочини в сфері обігу наркотичних засобів тощо. Це пов'язано зі ставленням засуджених до державних органів та направленості поведінки. У виправних

колоніях де перебуває велика кількість залежних від наркотиків осіб, високі ризики нападу з боку засуджених, адже попередження адміністрацією установи передачі наркотичних засобів викликає агресію в засуджених та бажання певної розплати.

Однією з особливостей виправних колоній середнього рівня безпеки є велика масова частка засуджених неодноразово осіб. Таке явище несе величезну загрозу для нормального безпечного становища, адже дані засуджені несуть в собі закоренілі злочинські традиції та погляди на життя, мають високий рівень соціальної занедбаності і в силу вагомого стажу перебування в пенітенціарних установах вміють маніпулювати фактами, що іноді не дозволяє персоналу застосувати фізичну силу або спеціальні засоби.

До основних засобів забезпечення безпеки персоналу ДКВС слід віднести кримінально-правові заходи, насамперед посягання, що спрямовуються на спричинення шкоди життю й здоров'ю названих працівників. До таких слід віднести норми, що передбачають відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронних органів (ст. 348 КК України); норми, що передбачають відповідальність за злочини проти життя, здоров'я, свободи та гідності (ст. 121-126 КК України та ін.); норми, що передбачають відповідальність за порушення порядку функціонування установ виконання покарань (ст. 391-392 КК України) [4].

На сьогоднішній день було створено Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України №9228, яким передбачається декриміналізація статті 391 Кримінального кодексу України як такої, що не відповідає вимогам Конституції України, дає змогу адміністрації установ тиснути на засуджених з метою отримання від останніх певної неправомірної вигоди [48].

Диспозиція статті 391 Кримінального Кодексу України викладена таким чином: «Злісна непокора законним вимогам адміністрації установи виконання покарань або інша протидія адміністрації у законному здійсненні її функцій особою, яка відбуває покарання у виді обмеження волі або у виді позбавлення

волі, якщо ця особа за порушення вимог режиму відбування покарання була піддана протягом року стягненню у виді переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери) або переводилась на більш суворий режим відбування покарання» [4].

Одразу можна помітити, що в диспозиції застосовується термінологія, яка на відповідає чинному кримінально-виконавчому законодавству.

Наприклад, «режим» слід було б замінити на «рівень безпеки», з огляду на сучасний поділ виправних колоній. В.В. Коваленко та О.Г. Колб зазначають, що взагалі виключається можливість притягнення до відповідальності за даною статтею засуджених, які відбувають покарання у виді обмеження волі, адже дисциплінарне стягнення у виді поміщення до приміщення камерного типу (одиначної камери) або переведення на більш суворий режим при виконанні даного покарання не передбачено законодавством.

Виходячи з цього, ми згодні, що дану норму слід вдосконалити та привести у відповідність до суміжного законодавства, але її декриміналізація може привести до низки негативних і навіть небезпечних наслідків. Наприклад, дану норму можна розглядати як певного роду запобіжник, який попереджає вчинення дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (стаття 392 Кримінального Кодексу України), а в свою чергу наслідки такого діяння несуть вже більшу суспільну небезпеку.

Нині застосування ст. 391 КК України до лідерів, «авторитетів» злочинного середовища та засуджених, які є злісними порушниками встановленого порядку відбування покарання, є дієвим профілактичним засобом, який сприяє підтриманню належного правопорядку в установах виконання покарань, поліпшенню стану оперативної обстановки та має позитивний вплив на формування у засуджених правослухняної поведінки.

За існуючого надто складного криміногенного складу засуджених застосування ст. 391 КК України відіграє важливу роль у забезпеченні належного виконання покарань, організації застосування основних засобів

виправлення засуджених, попередження злочинів в установах виконання покарань та підтримання безпечної обстановки [49, с. 514].

Засуджена особа має дотримуватися встановлених правил поведінки в місцях позбавлення волі і визнавати необхідність їх дотримання.

На нашу думку, якщо прибрати кримінальну відповідальність за злісну непокору адміністрації установ виконання покарань, то знову може з'явитись негативна практика неправомірного фізичного та психічного впливу на засуджених з боку персоналу, в той час коли за останні роки така практика значно зменшилась. Тобто, негативні наслідки можуть настати і для самим засуджених, адже можна припустити, що через відсутність діючих інструментів для забезпечення режиму в установах скоріш за все призведе до звільнень зі служби, враховуючи вже існуючий дефіцит, в установах виконання покарань просто не вистачить службовців для їх нормального функціонування та реалізації низки прав засуджених.

Безперечно, заходи впливу на протиправну поведінку засуджених та особливо злісних порушників потребують вдосконалення, але підґрунтям має стати ретельний аналіз реального стану дотримання режимних вимог засудженими та практика застосування заходів стягнення.

Наприклад, у відкритому доступі відсутня інформація про випадки нападу на співробітників з боку засуджених. Однією з причин відсутності офіційних даних про стан безпеки в установах виконання покарань може бути замовчування таких випадків самою ж адміністрацією установи.

Нами було проведено анонімне анкетування 20 офіцерів, які несуть службу у виправній колонії середнього рівня безпеки для чоловіків, повторно засуджених до покарання у виді позбавлення волі.

Результати були наступними: 13 осіб відповіли, що піддавались нападу з боку засуджених, а всі 20 неодноразово отримували погрози щодо вчинення насильницьких дій. Найчастіше такі випадки трапляються при виявленні та вилученні заборонених предметів під час проведення обшуку, а також

вказали, що стосовно молодших інспекторів насильницькі дії вчиняються ще частіше, не враховуючи вже психічний вплив та погрози [68].

І.С. Ной з метою підтримання дисципліни і порядку у виправних колоніях пропонував не зараховувати у строк відбування покарання час перебування засудженого у дисциплінарному ізоляторі або приміщенні камерного типу. Така практика існує в зарубіжних країнах і могла б стати розумною альтернативою статті 391 КК України і могла б вирішити проблему нерівнозначності дрібних дисциплінарних правопорушень встановленій відповідальності, на що нарікають деякі правозахисники [50, с. 53].

Професор О.Є. Наташев вважав, що система злісних порушників режиму у місцях позбавлення волі виявляється лише приводом для продовження строку покарання злочинцям, що не виправилися. А тому, покарання слід призначати не стільки за вчинені діяння, скільки для попередження можливих нових злочинів [51, с. 58]. Ми цілком згодні з таким формулюванням, адже якщо засуджений навіть під постійним наглядом і виправним впливом працівників правоохоронного органу систематично вчиняє дисциплінарні порушення і тим більше несе загрозу працівникам своєю агресивною поведінкою, залишається високим ризик вчинення нового злочину, а тому одним із способів вдосконалення кримінально-виконавчої системи могло б стати створення механізму зміни міри покарання в контексті індивідуалізації покарання, адже суд при винесенні вироку не може визначити скільки злочинцю необхідно часу для його виправлення, і лише в ході відбування покарання можна досконало вивчити особистісні, психологічні та інші особливості особи і здійснювати оцінювання ступеню виправлення. Даний механізм має надати можливість як зменшити строк покарання, за умови значних і достатніх змін у свідомості засудженого, так і збільшити при систематичному порушенні вимог режиму і стійкій негативній спрямованості.

Також реальну загрозу персоналу несе велика кількість ВІЛ-інфікованих та хворих на туберкульоз засуджених. Ризики лише підвищуються, якщо брати до уваги рівень грошового забезпечення, соціальні гарантії та медичне

забезпечення, адже якщо законодавством і передбачені різні види матеріальної допомоги, належне медичне обслуговування, гідні умови несення служби і охорона праці, то на практиці зустрічаються випадки нехтування або прямого невиконання цих норм.

До того ж, деякі засуджені використовують свої хвороби як засіб для залякування. Наприклад, під час проведення обшуку існують випадки, коли засуджені кладуть в свої речі використані медичні голки, що несе загрозу здоров'ю службовців.

Особливість службової діяльності у ДКВС, виконання широкого комплексу обов'язків в інтересах держави вимагають і специфічних форм та засобів соціально-правового захисту працівників системи. Водночас диференціація персоналу за такими критеріями, як зміст й ступені небезпеки професійної діяльності, вимагає специфікації механізмів і рівнів соціального захисту на основі компенсаційних принципів. Отже, персонал ДКВСУ повинен забезпечуватись усім спектром заходів соціального захисту громадянина, а також додатково до них - системою заходів спеціального (професійного) захисту. На сьогодні це, на жаль, не запроваджено у практику, оскільки навіть закріплені в законодавстві заходи не підкріплені матеріальними ресурсами, внаслідок чого всі вони залишаються на рівні загальних декларацій [46, с. 31].

Виконання певних завдань несе реальну загрозу життю та здоров'ю, а отже нехтування навіть існуючими недосконалими нормами безпеки несе подвійну загрозу. Найчастіше таке явище можна спостерігати з боку осіб, стаж служби яких більше десяти років, що можна пояснити цілковитою професійною деформацією, яка за сучасних умов є просто невідворотною, якщо не почати виконувати норми з охорони праці та соціального захисту працівників.

Вилучення статті 391 КК України може призвести до низки негативних та небезпечних наслідків, але потребує вдосконалення і приведення у відповідність іншим нормативно-правовим актам. Умовою безпечної

декриміналізації може стати створення альтернативного механізму впливу на злісних порушників відбування покарання, який надасть змогу адміністрації установи можливість як зменшити строк покарання, за умови значних і достатніх змін у свідомості засудженого, так і збільшити при систематичному порушенні вимог режиму і стійкій негативній спрямованості.

3.3. Основні напрями вдосконалення порядку та умов виконання і відбування покарань у виправних колоніях середнього рівня безпеки

Політика держави у боротьбі зі злочинністю передбачає комплекс заходів, серед яких головну роль виконують заходи соціального, економічного, політичного, правового, організаційного та культурно-виховного характеру. В системі цих заходів певне місце займає і покарання. Воно є необхідним засобом охорони суспільства від злочинних посягань. Виконання цієї ролі здійснюється як за допомогою погрози покаранням, яка існує в санкції кожної кримінально-правової норми, так і шляхом його реалізації, тобто примусового впливу на осіб, що вже вчинили злочини [61, с. 49]. В цьому контексті виправні колонії середнього рівня безпеки, як частина кримінально-виконавчої системи, мають у своїй діяльності найбільшу кількість проблемних питань, серед яких є і загальні для усієї системи, так і специфічні, які стосуються виключно даного виду колоній. Таке явище пов'язано перш за все із тим, що у виправних колоніях середнього рівня безпеки відбуває покарання більше половини усіх засуджених до позбавлення волі осіб. До того ж, певний відсоток цих засуджених вже остаточно обрали свій злочинний шлях і намагаються нав'язати злочинські традиції іншим засудженим.

На ефективність діяльності виправних колоній середнього рівня безпеки вкрай негативно впливає плінність кадрів, пов'язана з низькою заробітною платою персоналу органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів і підприємств установ виконання покарань, низьким рівнем соціальної

захищеності персоналу та пенсіонерів Державної кримінально-виконавчої служби України та членів їхніх сімей, що робить професію непрестижною та створює умови для виникнення корупційних ризиків, а також недостатня чисельність персоналу зі спеціальною освітою [61, с. 52].

Тому перший напрямок вдосконалення порядку і умов виконання покарань це беззаперечно особовий склад виправних колоній. На нашу думку, першим кроком має стати підвищення суспільної довіри та питання підготовки персоналу.

Як правило, суспільна довіра визначається у документах і професійних кодексах як морально-етична модель поведінки. Наприклад, основним критерієм компетентності поліцейського вважається ефективне спілкування із населенням (Європейський кодекс поліцейської етики). Це прагматична модель довіри, оскільки акцент робиться на довірі населення як «основоположному критерію оцінки діяльності правоохоронних органів» [62, с. 7].

В Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу» взагалі відсутнє поняття «довіра суспільства». В законопроекті «Про пенітенціарну систему» дане поняття також не з'являється.

Наприклад, в Законі України «Про міліцію» від 20.12.1990 року поняття «довіри суспільства» не закріплено, натомість частина 3 статті 11 Закону України «Про Націоналу поліції» від 02.07.2015 року передбачає, що рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції [63], [64].

Враховуючи поліцейський приклад, доречно було б доповнити статтю 4 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу» частиною 3, яка б передбачала, що суспільна довіра є основним критерієм визначення ефективності діяльності ДКВС.

Законодавче закріплення лише формально визначить роль довіри суспільства. Тому, залишається важливим створення та ефективна діяльність прес-служб органів і установ виконання покарання, які б мали змогу боротися

з дискредитацією служби, тісно співпрацювали із засобами масової інформації, оперативно реагували на викривлення фактів, що стосуються діяльності ДКВС. Можна навести приклад з органами поліції США, де журналіст або звичайний громадянин після певної процедури може провести деякий час з поліцейськими, які знаходяться на патрулюванні [65].

Необхідним є розробка подібних програм для тісного зв'язку службовців із громадськістю, особливо в сучасних реаліях, адже лише відносно нещодавно вітчизняна в'язнична система функціонує за принципом гласності [66, с. 67].

Наразі у системі ДКВС України існує Академія Державної пенітенціарної служби та три училища професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу. Крім того, для потреб служби кадри готує Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого [67, с. 37]. Така кількість навчальних закладів є достатньою для повного забезпечення системи особами рядового і начальницького складу.

Ми вбачаємо дві значні проблеми в підготовці фахівців: недостатній рівень фінансування та невідповідність до виконання службових завдань.

Що стосується недостатнього рівня фінансування, то воно, наприклад, може проявлятися у відсутності матеріального забезпечення при направленні студентів і курсантів на навчальні практики та стажування, відмова у наданні молодим фахівцям передбачених законодавством видів матеріальної допомоги, забезпечення житлом тощо. Всі ті явища не дають змоги відчувати себе захищеним з боку держави і прямо впливають на мотивацію працівника, підвищують корупційні ризики.

Невідповідність до виконання службових завдань зумовлюється низьким рівнем взаємодії відомчих навчальних закладів з органами та установами ДКВС України. Адже беззаперечним є факт, що кримінально-виконавча теорія значною мірою відрізняється від практичної діяльності органів і особливо установ. Дану проблему могли б вирішити періодичні виїзди науково-педагогічного складу навчальних закладів до пенітенціарних

установ з метою розуміння, який насправді стан речей, адже не всі викладачі з профільних дисциплін мають спеціальну освіту і досвід служби в органах та установах виконання покарань або органах внутрішніх справ.

І звісно, для забезпечення виправних колоній середнього рівня безпеки якісними кадрами, які матимуть мотивацію служити і повною мірою виконувати службові завдання, найголовнішим є реальне дотримання прав персоналу, гідна оплата праці, соціальний та додатковий державний захист від злочинних посягань.

Кримінально-виконавче законодавство тісно пов'язане з нормами кримінального права, тому наступну проблему ми вбачаємо у порушенні принципу співвідношення діяння та покарання в деяких статтях Особливої частини КК України. Дослідження яке ми проводили стосовно криміногенного складу засуджених у виправних колоніях середнього рівня безпеки показало, що більшість засуджених відбуває покарання за корисливі злочини, серед яких домінує крадіжка. У ч. 1 ст. 185 КК України за таємне викрадення чужого майна (крадіжка) передбачено найсуворіше альтернативне покарання у виді позбавлення волі на строк до 3 років, в то же час ч. 2 цієї ж статті за вчинення крадіжки повторно або за попередньою змовою групою осіб вже передбачає до 5 років позбавлення волі [4]. Практика виконання покарання виявляє, що, з одного боку більш суворі вимоги кримінального законодавства (зокрема, збільшення строків за окремі склади злочинів) не відображається на зміні рівня злочинності [61, с. 51].

Тобто, можна вважати, що наше кримінальне законодавство посередньо сприяє збільшенню рівня злочинності, адже якщо відходити від мети ізоляції злочинця і намагатись перш за все реабілітувати та перевиховувати, то необхідним є внесення змін до деяких статей Особливої частини КК України. Для підтвердження даної теорії можна навести приклад із особами, які засуджені до покарання у виді позбавлення волі за викрадення домашньої птиці або консервації. І якщо до цього засуджений вчиняв злочини, які не

несли особливої суспільної небезпеки, то після потрапляння в злочинське середовище він може стати частиною організованої злочинності.

Альтернативою позбавлення волі при крадіжці та подібних злочинах має бути дієва робота органів пробації та створений механізм повної компенсації шкоди завданої злочинцем.

Тобто, для боротьби з рецидивною злочинністю необхідно додержуватись принципу невідворотності покарання та створювати виховні механізми, адже проста ізоляція та перебування у місцях позбавлення волі є однією із традицій злочинського світу і не впливає на процес виправлення.

Наступним шляхом для вдосконалення відбування і виконання покарання має бути створення ефективних важелів впливу на злісних порушників режиму, особливо під загрозою декриміналізації статті 391 КК України [67]. Злісні порушники несуть величезну небезпеку для нормального функціонування виправних колоній середнього рівня безпеки та становлять загрозу процесу виправлення і ресоціалізації інших засуджених, адже саме такі особи стають на чолі проявів масової непокори, дезорганізують роботу установи та можуть бути впливовим інструментом в руках «авторитетів» злочинського середовища для створення інших несприятливих умов.

І.С. Ной з метою підтримання дисципліни і порядку у виправних колоніях пропонував не зараховувати у строк відбування покарання час перебування засудженого у дисциплінарному ізоляторі або приміщенні камерного типу [68, с. 53]. Така практика існує в зарубіжних країнах і могла б зменшити практику застосування статті 391 КК України, стосовно якої деякі правозахисники нарікають на невідповідність нормам міжнародного законодавства у галузі прав засуджених та ув'язнених.

Професор О.Є. Наташев зазначає, що система злісних порушників режиму у місцях позбавлення волі виявляється лише приводом для продовження строку покарання злочинцям, що не виправилися. А тому, покарання слід призначати не стільки за вчинені діяння, скільки для попередження можливих нових злочинів [69, с. 58]. Ми цілком згодні з таким

формулюванням, адже якщо засуджений навіть під постійним наглядом і виправним впливом працівників правоохоронного органу систематично вчиняє дисциплінарні порушення, залишається високим ризик вчинення нового злочину, а тому одним із способів вдосконалення кримінально-виконавчої системи могло б стати створення механізму зміни міри покарання в контексті індивідуалізації покарання, адже суд при винесенні вироку не може визначити скільки злочинцю необхідно часу для його виправлення. Лише в ході відбування покарання можна досконало вивчити особистісні, психологічні та інші особливості особи і здійснювати оцінювання ступеню виправлення. Даний механізм має надати можливість як зменшити строк покарання, за умови значних і достатніх змін у свідомості засудженого, так і збільшити при систематичному порушенні вимог режиму і стійкій негативній спрямованості.

Хоча на сьогодні існують такі механізми, як умовно-дострокове звільнення або в протилежному випадку кримінальна відповідальність за злісну непокору законним вимогам адміністрації установи, на нашу думку вони є недосконалими. Наприклад, в засудженого дійсно відбулись позитивні зміни в свідомості, але він не може бути звільнений умовно-достроково через відсутність в його характеристиці заходів заохочення, які в більшості випадків оголошуються за роботу на виробництві установи. Ми ведемо до того, що ставлення засудженого до праці не має відігравати основну роль в оцінці ступеню виправлення засудженого і тим більше не ототожнюватись з нею.

Остання пропозиція щодо вдосконалення стосується соціально-виховної роботи із засудженими, яка на нашу думку відіграє ключову роль у досягненні мети покарання, але на сьогодні є неефективною та недооціненою з різних причин.

Навантаження на співробітників соціально-виховних відділів виправних колоній середнього рівня безпеки лише частково дозволяє проводити масові соціально-виховні заходи і в більшості випадків несе формалізацію індивідуальної соціально-виховної роботи.

М.С. Пузирьов справедливо зазначає, що навіть добре організовані групові та масові заходи приречені на невдачу, якщо вони не поєднуються з індивідуальним підходом, системою індивідуальних бесід та іншими видами індивідуальної роботи із засудженими. Індивідуальний підхід виступає важливим принципом організації соціально-виховної роботи із засудженими до такого виду покарання [19, с. 181]. Ми цілком згодні, адже педагогічною та кримінально-виконавчою практикою доведено, що в силу особистісних ознак засуджених неможливо застосовувати однаковий підхід до групи осіб і сподіватись на позитивні зміни, адже кожен окремий випадок потребує індивідуального вивчення.

І. Ю. Бобильова вважає за необхідність зменшити чисельність засуджених у загонах, тим самим зменшивши навантаження на начальника загону [65]. Таке рішення беззаперечно позитивно вплине на проведення соціально-виховної та психологічної роботи серед засуджених і сприятиме індивідуальному підходу.

Значення якісної соціально-виховної та психологічної роботи також дозволяє здійснити серію ефективних і професійно забезпечених мір превентивного і психокорекційного характеру у відповідь на реальний рівень наркозалежних осіб у виправних колоніях середнього рівня безпеки та криміногенність.

Висновки до розділу 3

1. Проаналізувавши основні засоби виправлення та ресоціалізації, можна зробити висновок, що їх застосування у виправних колоніях середнього рівня безпеки має свої особливості, які зумовлюються недосконалим законодавством у цій сфері; відсутністю належного фінансування кримінально-виконавчої системи; дефіцитом кадрів; особливостями та кількістю спеціального контингенту.

2. Таким чином, рівень соціального та фізичного захисту персоналу є досить низьким, а це в свою чергу впливає на якість виконання службових

обов'язків, адже співробітник не відчуває захищеності з боку держави, у зв'язку з неналежним фінансуванням кримінально-виконавчої системи та наявність інших негативних факторів.

3. В ході дослідження ми з'ясували, що виправні колонії середнього рівня безпеки потребують системного підходу щодо вдосконалення кримінально-виконавчого процесі, особливо у напрямку правового забезпечення та соціально-виховної роботи.

ВИСНОВКИ

1. Встановлено, що поняття «кримінально-виконавча служба», «органи і установи виконання покарань» та «кримінально-виконавча система» хоч і мають спільну мету, у вигляді реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, тим не менш кримінально-виконавча система є всеохоплюючим поняттям, яке охоплює в собі не тільки державні, а й соціальні інституції, громадськість тощо.

Виправні колонії середнього рівня безпеки займають вагоме місце у кримінально-виконавчій системі та відіграють значну роль у кримінально-виконавчій політиці держави, адже масова частка виправних колоній середнього рівня безпеки серед інших установ виконання покарань складає 40%; в них відбуває покарання найбільша кількість засуджених, до того ж різних категорій.

2. Свою діяльність органи та установи виконання покарань організують відповідно до закону та принципів кримінально виконавчого права.

Виправна колонія є досить складним механізмом та складається з багатьох структурних підрозділів, діяльність яких регламентується законами, положеннями, інструкціями та іншими відомчими актами, але загальну правову основу складає Конституція України, Кримінально-виконавчий кодекс, Закон України «Про державну Кримінально-виконавчу службу» та Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

3. Законодавчо закріплено чіткий порядок для переміщення засуджених в середині колонії, перебування в будь-якій із структурних дільниць може надати засудженому більш широкий спектр прав та можливостей або навпаки. Переміщення засуджених до відповідної структурної дільниці слід розглядати як частину процесу виправлення та ресоціалізації не тільки відносно переведеної особи, а й щодо інших засуджених.

Умови ізоляції під час позбавлення волі не мають перетворюватись в соціальну ізоляцію, тому вважаємо за необхідність розширити перелік обставин для короткострокових виїздів окремих засуджених, що має скоротити випадки втеч з дільниць соціальної реабілітації та покращити психологічний клімат в середині установи.

4. Дослідження соціально-демографічних ознак кримінально-виконавчої характеристики засуджених підтверджує, що існує тенденція омолодження рецидивної злочинності; необхідно вдосконалювати законодавство стосовно короткострокових виїздів засуджених за межі установ, адже це дозволяють пом'якшити ізоляцію від суспільства, зберегти та закріпити позитивні соціальні зв'язки; є потреба зміни підходу до складання характеристики засудженого та викорінення формального підходу; підвищення рівня освіти засуджених та спонукання до саморозвитку.

Проведена робота із засудженими вказує на відсутність у більшості засуджених навіть загальної середньої освіти та складні сімейні відносини (

низький рівень засуджених, які перебувають у шлюбі та велика кількість розлучених), що в свою чергу є певною передумовою для вчинення злочинів.

5. Кримінологічна характеристика засудженого має відігравати визначальну роль при індивідуальному підході до виправлення злочинця, адже лише так можна визначити причини та умови, які штовхнули особу на вчинення того чи іншого злочинного посягання.

Найбільша частка осіб засуджені за корисливі та корисливо-насильницькі злочини. Таке явище підтверджує, що відсутність освіти та культури праці у засуджених є передумовою для повторного вчинення злочинів. Змінити ситуацію можливо шляхом взаємодії пенітенціарних установ, соціальних органів, громадськості та новоствореної служби пробації рівень рецидивної злочинності піде на спад.

6. Кримінально-виконавчі ознаки надали можливість зрозуміти, що на даний момент складання матеріалів для оцінки ступеню виправлення засуджених носить формальний характер, адже більшість аспектів (ставлення до праці, визнання вини та ін.) є застарілими та не можуть надати об'єктивну оцінку змінам у свідомості засудженого. Вдалось виділити декілька обставин, які стають на шляху до виправлення засуджених, серед яких зневіра співробітників у реальні реформи, недостатнє та не завжди якісне кадрове забезпечення, чому передує систематичне недофінансування кримінально-виконавчої системи.

7. Дослідивши ефективність основних засобів виправлення та ресоціалізації, ми з'ясували: в майбутньому результатом діяльності пробації має бути оптимізація кількості засуджених до позбавлення волі та зниження рівня повторності злочинів; існує необхідність створення механізмів мотивації засуджених до навчання та самоосвіти; внесені у 2014 році зміни до статті 118 КВК України негативно вплинули на процес компенсації шкоди потерпілим, тим самим негативно сприяли процесу виправлення засуджених; в більшості випадків громадський вплив позитивно впливає на процес виправлення та ресоціалізації, але діяльність громадськості на території установи має

контролюватись адміністрацією, з метою попередження передачі заборонених предметів та іншого негативного впливу на засуджених.

8. Сучасний стан захищеності персоналу є на досить низькому рівні, адже невиконання законодавства щодо соціальних гарантій та умов несення служби прямо впливають на ставлення співробітника до службових обов'язків і системи в цілому.

Що стосується загроз для життя та здоров'я співробітників, то беззаперечно існують прецеденти нападу з боку засуджених, погрози фізичною розправою, навіть стосовно членів сімей працівників. Додатково існує постійна небезпека інфікування важкими захворюваннями, такими як вірус імунодефіциту людини, туберкульоз та ін..

Наші теоретичні висновки лише підтверджуються даними опитування офіцерів виправної колонії середнього рівня безпеки, адже 60% опитаних піддавались нападу з боку засуджених і 100% отримували погрози стосовно себе та родичів. До того ж, слід підкреслити, що рівень захищеності осіб рядового складу є гіршим.

9. Сформовано шляхи вдосконалення порядку і умов виконання та відбування покарань у виправних колоніях середнього рівня безпеки: підвищення рівня фінансування кримінально-виконавчої системи та оплати праці співробітників; створення сучасного соціального пакету для персоналу та забезпечення його виконання; забезпечення органів та установ мотивованими, якісними кадрами зі спеціальною освітою, особливо на керівних посадах; законодавче закріплення суспільної довіри як показника ефективності діяльності Державної кримінально-виконавчої служби та здійснення супутніх заходів; створення прес-служб для інформування громадськості про діяльність органів і установ, а також ефективної протидії неправдивим даним, що дискредитують ДКВС; підвищення взаємодії відомчих навчальних закладів з органами та установами виконання покарань; застосування пробації та покарань не пов'язаних з позбавлення волі як альтернативи ізоляції; створення державного механізму повної компенсації

шкоди, завданої злочинними посяганнями; впровадження механізму протидії злісним порушникам режиму, який передбачатиме, що строк перебування засудженого (ув'язненого) в дисциплінарному ізоляторі та карцері не буде врахований до строку призначеного покарання; кількість засуджених у відділенні соціально-психологічної служби має становити не більше 50 чоловік, що дозволить ефективно проводити індивідуальну соціально-виховну та психологічну роботу.